

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI
(EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI)**

**FUTBOL HAKEMLERİNİN KARARLARI ÜZERİNDE SEYİRCİ
SESİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cem SATMAN

DANIŞMAN: Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

AĞUSTOS 2005- ANKARA

Satman, Cem, Futbol Hakemlerinin Kararları Üzerinde Seyirci Sesinin Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Selahiddin Öğülmüş, 80 s.

Bu araştırmanın genel amacı, futbol hakemlerinin kararlarında etkili olabilecek kalabalık seyirci topluluğunun sesinin, hakemlik deneyiminin ve hakemlik seviyesi değişkenlerinin incelenmesidir. Bu genel amaçla, Ankara Bölgesinde bulunan 149 hakeme ulaşılmıştır. Hakemler, bu araştırma için araştırmacı tarafından özel olarak hazırlanan deneysel ortama alınmışlardır. Deneysel ortamda hakemlerin verecekleri kararları incelemek için, Türkiye Süper Ligi ile Avrupa'daki farklı ülkelerin profesyonel futbol liglerinde 2000-2004 yılları içerisinde oynanan maçlardan 18 pozisyon seçilmiştir. Gerçek futbol maçlarından seçilen bu pozisyonlar hakemlere sesli ve sessiz olmak üzere iki farklı koşulda sunulmuştur.

Araştırma grubunda yer alan 149 hakemin 59'u profesyonel liglerde, 90'ı amatör liglerde görev yapmaktadır. Hakemler deneyimlerine göre iki kategoriye ayrılmışlardır. Hakemlik geçmişleri 1-4 yıl arasında olanlar "deneyimsiz hakem" olarak, hakemlik geçmişleri 5 yıl ve üzerinde olanlar ise "deneyimli hakem" olarak kategorilendirilmiştir. Hakemler klasmanlarına göre de "profesyonel" ve "amatör" olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadırlar.

Araştırma grubundaki hakemlerin yaklaşık yarısı (n=74), sunulan pozisyonları maçtaki seyircilerin seslerinin de duyulabildiği "sesli koşul"da, diğer yarısı ise (n=75) seyirci sesinin duyulmadığı (sesin araştırmacı tarafından kasıtlı olarak kesildiği) "sessiz koşul"da izlemiştir.

Bu yapılan araştırmada, hakemlerin sesli ve sessiz ortamlarda verdikleri kararlar arasında genel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna varılmıştır. Ancak çapraz tablolar incelendiğinde, .05 düzeyinde anlamlı olmayan farklılıklara rastlanmıştır.

Genel olarak, deneyimli ve deneyimsiz olarak sınıflandırılan hakemlerin verdikleri kararlar arasında anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Ancak çapraz tablolar incelendiğinde Deneyimsiz hakemlerin 12 pozisyonda "ihlal yok" kararını verip

oyunu devam ettirme bakımından deneyimlilere göre daha fazla oranda yer aldıkları görülmüştür..

Hakemlerin müsabaka yönettikleri liglere göre sınıflandırılıp yapılan analizde ise, profesyonel liglerde görev yapan hakemlerin, amatör liglerde görev yapan hakemlere göre kart göstermeye daha eğilimli oldukları bulgusuna erişilmiştir. Ayrıca amatör liglerde görev yapan hakemler, yüzdeler olarak anlamlı farklılık olmasa da pozisyonların genelinde ‘İhlal yok’ veya ‘ihlal var kart gerekmez’ seçeneğini daha fazla seçme eğilimindedirler. Amatör liglerde görev yapan hakemlerin büyük kısmı aynı zamanda deneyimsiz hakemler kategorisinde de yer aldıklarından, bu bulgu deneyimli-deneyimsiz hakemlerin kararlarından elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Hakemlerin pozisyonları sesli ve sessiz izlemelerine göre sınıflandırıldığı analizdeki çapraz tablolarda ise, pozisyonları sesli olarak izleyen hakemlerin pozisyonlarda, pozisyonları sessiz olarak izleyen hakemlere göre daha fazla kart gösterdikleri görülmüştür.

Pozisyonları sesli ve sessiz izleyen hakemlerin oyunu durdurma eğilimine bakıldığında, sesli ortamda pozisyonları izleyen hakemlerin sessiz ortamda izleyenlere göre oyunu durdurmaya daha çok eğilimli oldukları görülmüştür. Bu sonuç da daha önce belirtilen sesli ortamda maçı izleyen hakemlerin daha katı cezalandırma eğiliminde olduklarını desteklemektedir.

Bu bulgular, deneyimli veya profesyonel liglerde görev yapan hakemlerin oyunda gerginlik arttığında oyunu durdurup ortamı sakinleştirme eğiliminde olduklarının göstergesi olarak kabul edilebileceği gibi, deneyimsiz ya da amatör ligde görev yapan hakemlerin oyunu durdurmaktan çekindiklerinin bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Bu görüşten yola çıkılarak deneyimli hakemlerin deneyimle beraber oyunun durması gerektiğine kanaat getirme eğilimlerinin daha güçlü olduğu görüşü ortaya atılabilir.

Satman, Cem, The Investigation of The Effects of Spectator Noise on Football Referee's Decisions, Post Graduation Thesis, Counsellor: Prof. Dr. Selahiddin Ögülmüş, 80 p.

The general aim of this research is to examine the factors which can be effective on football referees' decisions on the field. Referees were shown 18 different positions which were taken from some European leagues and Turkish Super League. The subjects were taken in a laboratory condition which was created by the researcher, as 7 referees in each group. No information was given regarding the home or away team. In this study, half of the referees (N:74) were shown the positions with crowd noise and the rest (N:75) were shown in silence. Right after the incident occurred, without knowing the game referee's decisions, the positions were paused for 6 seconds and referees were asked to make their decisions and select their choices on the forms which were given to them. The choices were;

- a-No foul b-Faul but no yellow card
c-Faul with yellow card d-Faul with red card

In this study the data was taken from 149 football referees (90 in amateur leagues and 59 in professional leagues) who are in Ankara district. There are 361 football referees in Ankara district (278 in amateur leagues and 83 in professional leagues) and 149 football referees are %53 percent of all referees in Ankara district.

Referees were divided in to two groups according to their experience. Those who have been refereeing between 1-4 years were classified as 'unexperienced referees' and those who have been refereeing for 5 years and above have been classified as 'experienced referees'.

Also referees were divided in to two groups according to their refereeing level. Those who are refereeing in amateur leagues were classified as 'amateur' and those who are refereeing in professional leagues were classified as 'professional'.

Cross Tabs were used to analyse the data. CHI- Square was used to determine the statistical significance.

In general no significant difference was found between experienced referees' and unexperienced referees' decisions but when the cross tabs were investigated, it was seen that 'unexperienced referees' decided 'No foul' in 12 positions more than 'experienced referees'.

It was found that those who are refereeing in professional leagues tend to use their yellow cards more than those who are refereeing in amateur leagues. Also in general those who are refereeing in amateur leagues tend to choose 'No foul' and 'Foul but no yellow card' options more. Because of the fact that most of those who are refereeing in amateur leagues are in the category of unexperienced referees, this result is supporting the results which were found in experienced referees - unexperienced referees category.

It was seen that the referees who watched the positions with spectator noise showed more yellow or red cards than the referees who watched the positions in silence. Also the referees who watched the positions with spectator noise tend to stop the game more than the referees who watched the game in silence.

This results can be interpreted in two ways. It can be said that experienced referees or the referees who referee in professional leagues tend to stop and cool down the game when the tension is high or it can be taken as a sign that unexperienced referees or the referees who referee in amateur leagues hesitate to stop the game.

SUMMARY

The general aim of this research is to examine the factors which can be effective on football referees' decisions on the field. Referees were shown 18 different positions which were taken from some European leagues and Turkish Super League. The subjects were taken in a laboratory condition which was created by the researcher, as 7 referees in each group. No information was given regarding the home or away team. In this study, half of the referees (N:74) were shown the positions with crowd noise and the rest (N:75) were shown in silence. Right after the incident occurred, without knowing the game referee's decisions, the positions were paused for 6 seconds and referees were asked to make their decisions and select their choices on the forms which were given to them. The choices were; a-No foul b-Fault but no yellow card c-Fault with yellow card d-Fault with red card

In this study the data was taken from 149 football referees (90 in amateur leagues and 59 in professional leagues) who are in Ankara district. There are 361 football referees in Ankara district (278 in amateur leagues and 83 in professional leagues) and 149 football referees are %53 percent of all referees in Ankara district. Referees were divided into two groups according to their experience. Those who have been refereeing between 1-4 years were classified as 'unexperienced referees' and those who have been refereeing for 5 years and above have been classified as 'experienced referees'. Also referees were divided into two groups according to their refereeing level. Those who are refereeing in amateur leagues were classified as 'amateur' and those who are refereeing in professional leagues were classified as 'professional'.

Cross Tabs were used to analyse the data. CHI- Square was used to determine the statistical significance. In general no significant difference was found between experienced referees' and unexperienced referees' decisions but when the cross tabs were investigated, it was seen that 'unexperienced referees' decided 'No foul' in 12 positions more than experienced referees'. It was found that those who are refereeing in professional leagues tend to use their yellow cards more than those who are refereeing in amateur leagues. Also in general those who are refereeing in amateur leagues tend to choose 'No foul' and 'Fault but no yellow card' options more. Because of the fact that most of those who are refereeing in amateur leagues are in the category of unexperienced referees, this result is supporting the results which were found in experienced referees - unexperienced referees category.

It was seen that the referees who watched the positions with spectator noise showed more yellow or red cards than the referees who watched the positions in silence. Also the referees who watched the positions with spectator noise tend to stop the game more than the referees who watched the game in silence.

This results can be interpreted in two ways. It can be said that experienced referees or the referees who referee in professional leagues tend to stop and cool down the game when the tension is high or it can be taken as a sign that unexperienced referees or the referees who referee in amateur leagues hesitate to stop the game.

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Günlük yaşamda gerçekleştirilen her eylemin öncesinde bir karar verme durumu söz konusudur. Karar verme, kişinin yaşamınıuzun vadede etkileyebilecek çok önemli konularda olabileceği gibi (örneğin kişinin hangi alanda öğrenim göreceğine karar vermesi, çalışmak ve kariyerini ilerletmek istediği alanı seçmesi, eş seçimi gibi), daha az önemli başka konularla ilgili de olabilir.

Uyandıığımız andan, gece ışıkları kapayıp uyumaya gittiğimiz ana kadar hayat karşımıza sürekli seçenekler sunar. Ne giyeceğimiz, kahvaltıda ne yiyeceğimiz, derse mi yoksa toplantıya mı katılacağımız, trafikte hızımızı arttırıp arttırmayacağımız gibi her gün çok sayıda karar veririz. Bazen hangi okula devam edileceği, hangi evin alınacağı, uzun süreli bir ilişkiye son verilip verilmeyeceği gibi çok daha önemli kararlar ile karşı karşıya kalırız. Eğer kişi rasyonel kararlar veren bir kişi ise, kararlarını soğukkanlı bir biçimde ve neredeyse matematiksel bir yolla verebilir. Her seçeneğin sonuçta neler getireceğini ve götüreceğini düşünerek seçenekleri bir süzgeçten geçirir ve bir karara ulaşabilir. Ancak kişiler hayatta her zaman seçenekleri dondurarak sistematik biçimde karar vermezler. Aksine, çoğu zaman sezgilerini ve başkalarının düşüncelerini göz önünde bulundurarak karar veririler (Baron , 1995).

Özetle, karar verme önemli ya da önemsiz konular hakkında olabilir; sonuçları kısa vadede ya da uzun vadede görülebilir. Karar verme herkesin önemli ve önemsiz konularda her gün defalarca karşılaştığı bir olgudur.

KARAR VERME

Karar verme ‘bireyi, bir ihtiyacını gidereceđi dűşűnűlen bir objeye gűtűrecek birden fazla yol olduđu zaman ya da o objenin bir gereksinimi gidermek için uygun bir hedef olup olmadıđı kesin deđil iken yařanan sıklıntıyı giderici bir yűneliř”tir (Kuzgun, 2000).

Kişinin yerinde ve doğru kararlar verebilmesi, önce seçenekleri doğru algılayabilmesini ve daha sonra da kendi gereksinimleri ile seçenekler arasındaki ilişkiyi kurabilmesini gerektirir (Bakırcıoğlu, 2000).

Karar verme, daima kesinlik içermeyen durumlarda söz konusudur. Aksi halde bir karar verme söz konusu olamaz. Karar verirken nadiren olasılıklar bilinir ve bu nedenle de insanlar genelde bir yargıya varmak için bazı kestirme yollar (heuristikler) kullanırlar.

İnsanlar ellerindeki ipuçlarından yararlanarak bir karara ulaşırlar. Örneđin geçmişte pek çok örneğine rastlandığı gibi, her hangi bir bölgeye yapılan bir terör saldırısı o bölgedeki turizmin bir sűre durmasına, insanların daha gűvenli olarak kabul ettikleri bölgelere yűnelmelerine neden olur. Bu durumda insanlar yaşanan bir olayın etkisinde kalarak bir yargıya varırlar ve karar verirken de yaşanan bu olaydan yaptıkları çıkarsamayı kullanırlar (Smith, 1993).

Karar verme sűrecindeki klasik yaklařım, kiřilere 5 ařamalı bir yol önermektedir. Bu yaklařımdaki amaç bu 5 ařamayı açık bir dűřűnme dizisi olarak sunmaktır. Klasik karar verme, dűřűnmeyi çok dűzenli bir sűre olarak kabul etmemekle birlikte yine de sűrecin belli bir mantıđı vardır. Klasik karar verme sűrecinin ařamaları řunlardır (Adair, 2000);

1. Amacın belirlenmesi.
2. Gerekli bilgilerin toplanması.
3. Sonuca ulaşılabilecek uygun seçeneklerin yaratılması.
4. Kararın verilmesi.
5. Verilen kararın uygulanması ve sonucun değerlendirilmesi.

Kişinin bu aşamaları bilinçli olarak uygulaması karar verme sürecindeki hatalarının da farkına varmasına yardımcı olur.

Karar verme ya bilginin belirsizliği ya kişinin tercihlerine ilişkin endişeleri ya da her ikisi ile tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle karar verme sürecinin her aşamasında olası yardımcı kararların verildiği ve belli bir evreler silsilesine sahip bir dizi işlemin varlığı söz konusudur (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Huitt'e göre, karar verme ve problem çözme süreci şu dört aşamayı içermektedir (Huitt, 1972'den akt: Kökdemir, 2002).

- 1- Girdi:** Sorunun anlaşılması, değerlendirme ölçütlerin belirlenmesi ve bunlara ilişkin bilgilerin toplanması.
- 2- İşlem:** Eğer yeterince seçenek yoksa, yeni seçeneklerin oluşturulması, bunların değerlendirilmesi ve sınanması.
- 3- Çıktı:** Kararın verilmesi ve sonucun iletilmesi.
- 4- Gözden geçirme:** Gereksinim duyulduğu takdirde sürecin yeniden değerlendirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması.

Huitt, bu aşamaların gerektiği şekilde geçilebilmesinin önemini vurgularken, bunun eleştirel düşünme ve çift yönlü düşünme ile olanaklı olacağını ifade etmektedir.

Karar verme üzerine yapılan araştırmalar farklı yaklaşımları temsil etmektedir. Örneğin 1940'lı yılların sonlarından itibaren karar verme, matematik, sosyoloji, tıp, siyasi bilimler, coğrafya, mühendislik, yönetim bilimleri ve psikoloji gibi pek çok farklı disiplin tarafından araştırılmıştır (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Lipshitz (1993), sistematik modeli açıklayan klasik model kavramlarından ayrı olarak açıklama-temelli (description-based) kavramdan söz etmektedir. Bu kavram kararların nasıl verilmesi gerektiği üzerinde değil, gerçekte nasıl verildiği üzerinde durmaktadır. Lipshitz'in açıklama-temelli sisteminde uzmanların kendi uzmanlık

alanlarında nasıl karar verdikleri ve verdikleri kararların niteliğini yükseltme yöntemleri açıklanmaktadır. Bu açıklama, karar verme ile uzmanlık arasındaki açık ilişkiyi göstermektedir. Karar verme süreci, görevin gerektirdiği değişikliklere uyum göstermek zorundadır (Liphitz 1993'ten Akt. Mac Mahon. C., 1999).

Tenenbaum ve Bar-Eli'nin (1993) belirttiği gibi, tarihsel bir bakış açısıyla ele alındığında karar verme konusunda etkili olan ve aşağıda belirtilen üç temel yaklaşım ayırt edilebilir:

- 1-Ekonomi ve uygulamalı matematik ile çok yakın ilişki içerisinde olan karar ve oyun yaklaşımları.
- 2-Bireysel öğrenme ve güdülenme süreçleri odaklı psikolojik yaklaşımlar.
- 3-İnsanın sosyal durumlardaki karar verme sürecini açıklamaya çalışan psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlar.

Karar vermeye ilişkin olarak birbirleriyle etkileşim içerisinde olan iki farklı yaklaşım vardır. Bunlar normatif yaklaşım ve betimsel yaklaşımdır. Normatif yaklaşımın kaynağı ekonomidir. Bu yaklaşım, kazanımları en üst düzeye çıkaran ve kayıpları da en alt düzeye indiren davranış biçiminin ne olduğu ile ilgilenir. Bu yaklaşımı yansıtan kuramlar, kişinin inançlarını ve değerlerini temel alır. Betimsel yaklaşımın kaynağı ise psikolojidir. Ekonomistler ussal davranış modelini geliştirmeye çalışırken, psikologlar da insan kararlarının biçimsel karar kuramından (Formal Decision Theory) kaynaklandığı görüşünü savunmuşlardır. Betimsel yaklaşımlar gerçek karar verme davranışı ile normatif (ideal) karar verme davranışı arasındaki boşlukları araştırarak bu boşlukların nedenlerini kişinin inançları, beklentileri ve tercihleri ile açıklamaya çalışırlar. Bu yaklaşımla günümüzde karar verme sürecine bilişsel ve sosyal psikolojinin penceresinden bakılmaktadır (Tenenbaum ve Bar-Eli, 1993) .

İnsanlar zor bir durumla karşılaştıklarında öncelikle durumu anlamaya çalışırlar. Daha sonra duruma ilişkin deneyimlerini hatırlarlar, içinde buldukları durum ile hatırladıklarını karşılaştırarak bir yargıda bulunurlar. Son olarak da şu ya da bu şekilde bir tepkiye karar verirler. İnsanların günlük yaşamında kullandıkları bu

yargılama süreci karar verme süreciyle hemen hemen aynıdır. John Dewey bu yargılama sürecini bilimsel bir yöntem olarak geliştirmiştir. Yirminci Yüzyılın başından beri farklı disiplinlerde kullanılan bu yöntemin dört basamağı farklı uygulamalara ve konulara göre artırılabilir (Başaran, 2000) .

Simon'a (1960) göre karar verme, üç aşamalı bir süreçtir. Bu aşamalar; mevcut durumu gözden geçirerek bilgi toplama (intelligence), tasarım (design) ve tercihtir (choice). Bilgi toplama, durum hakkında bilgi ve veri toplamayı ve gerçekte problemin çözümünün bir karar gerektirip gerektirmediğinin belirlenmesini içeren aşamadır. Karar verilmesi gerektiğinin belirlenmesi ile tasarım aşamasına geçilir. Bu aşamada alternatifler ve ölçütler tespit edilip değerlendirilir. Tasarım aşamasında yer alan ölçütün tespiti ve özellikle de karardaki rolü çok önemlidir. En son aşama olan seçim aşaması ise tespit edilen kritere dayanılarak karar verme eylemini içerir (Akt. Corner, Buchanan ve Morcedai, 2001).

Einhorn ve Hogarth (1981) ve Payne (1982), karar vermenin üç aşamalı bir süreç olduğu yönündeki görüşlerin genellikle kabul gördüğünü belirtmektedirler. Buna göre bilgi edinme aşaması sıralamada ilk yeri almaktadır. Bunun ardından bilginin değerlendirmesi ve eylem aşaması gelmektedir. En son sırada ise geribildirim alıp öğrenme aşaması yer almaktadır (Akt. Newell, Rakow, Weston ve Shanks, 2004).

Karar verme eylemi çok sayıda değişkenden söz edilebilir. Örneğin bireysel kararlardan farklı olarak insanlar grup içerisindeyken ya da grupla beraber yaptıkları seçimlerde daha cesur davranmakta ve daha fazla risk almaktadırlar. Bireylerin tek başlarına veremeyecekleri kararları grup olarak bir araya geldiklerinde daha rahat verdikleri ve grubun eriştiği son karar ile daha fazla riske girme eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Bu noktadan yola çıkarsak karar vermede içinde bulunulan durumun da çok etkin bir rol oynadığı ve verilen kararların içerdiği risklerin de bu durumla doğrudan ilişkili olduğu sonucuna varılabilir (Morgan , 1974).

Karar verme süreçlerinin hayatımızdaki önemine karşın, sosyal yargı ve karar verme yazınında geniş kapsamlı bir kuramsal model eksikliği hissedilmektedir. Belki daha da ilginç, insanların kendi kararlarına nasıl ulaştıklarına ilişkin olarak kendilerine ait bir modellerinin de olmayışıdır. Başka bir deyişle, bireyler çoğu zaman belli bir karara nasıl ulaştıkları konusunda bilgi sahibi değildirler; sonuçtan haberdar olsalar bile karar verme mekanizması hakkında herhangi bir yorumları yoktur (Kökdemir, 2002).

Sporda Karar Verme

İnsanlar sağlık, ekonomi, eğitim, vb. gibi yaşamın çeşitli alanlarında çok sayıda karar verirler. Spor da bu alanlardan biridir. Sporda karar verme bilişsel süreçleri içeren çalışmalar için canlı bir laboratuvar olarak kullanılabilir. Benzer görüşleri vurgulayan Glover de (1984) spor dünyasının karar verme araştırmaları için en uygun yer olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de spor ortamlarında insanların nasıl düşündükleri, mevcut durumu nasıl analiz ettikleri ve yargıda buldukları, laboratuvar şartları altında ele alınabilecek önemli bir araştırma konusudur (Akt. Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Karar verme işlemi ile karşı karşıya kalındığında olası tüm seçeneklerin, her bir seçeneğin özelliklerinin ve olası sonuçlarının eş zamanlı olarak değerlendirilmesi çoğu zaman olanaklı değildir. Bu nedenle bu işlemler belli bir sıralamaya göre yapılır. İşlemlerin sıralaması da kararlarda derin etkiler yaratabilir (Hastie ve Dawes, 2001'den akt. Newell, Rakow, Weston ve Shanks, 2004).

Karar verme sürecinin gerçekleşmesi için oluşan eyleme katılan pek çok temel bilişsel mekanizma vardır. Özel olarak bir problem sunulduğunda en önemli özellikler belirlenir, önceki bilgiler bellekten geri çağırılır ve bu bilginin anlamlı bir organizasyonu gerçekleştirilir. Diğer bilgi kaynakları da değerlendirilir, bütünleştirilir ve karar verilir. Bunun için bir sporunun karar verme performansı ile ilişkili bilişsel süreçlerin araştırılması duygu, algı, hafıza, konsantrasyon, genel yetenek ve problem çözme gibi faktörlere değinilmesi gereklidir. Biliş ile ilgili bu bilgi, iki temel varsayım ile ilişkilidir (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993) ;

- 1- Her atletik eylem, sporcunun verdiği kararın niteliğini etkileyen bilişsel süreçler gerektirir.
- 2- Bu süreçleri tespit etmek, değerlendirmek ve bir dereceye kadar etkilemek mümkündür.

Atletik görevler dinamik, karmaşık ve bir noktaya kadar da risk gerektiren durumlar olarak tanımlanabilir. Atletik görevler genellikle kesin olmayan ve örneğin sporcunun stres altında problem çözmesinin beklendiği ortamlarda yerine getirilir. Bu çerçevede 5 nokta tespit edilebilir. Bunlar; bellek (kısa ve uzun süreli), bilişsel üsluplar, düşünme yeteneği, dikkat ve konsantrasyon ile deneyimdir. Bu görevlerde kararlar bir ardışıklık içererek verilir, görev özellikleri zaman içerisinde ya bağımsız olarak ya da önceki kararlara bağlı olarak değişiklik gösterebilir; uygun bilgi daha önceki kararların sonuçlarına bağlı olabilir ve tüm kararların amaçlanan anlamlarına gelecekte erişilebilir. Bu tanıma göre atletik görevler karar vermeyi gerektiren dinamik bir yapıya sahiptir. Örneğin bir antrenör sporcularının en iyi sportif performansına ulaşmasını sağlamak ve sporcusunu desteklemek için sporcunun yarışma sırasındaki motor davranışlarını sıkça değerlendirir. Sportif yetenek fazla bilginin kısa zamanda işlenmesini gerektirir. Dolayısıyla sporcu, sürekli olarak kritik ilişkili sinyaller ve ses sinyalleri ile karşı karşıya gelir. Bir belirsizlik durumunda ise bu sinyallerin oranları karmaşık bir karar verme durumuna neden olur. Bir yarışma ortamında sporcunun anlamlı çevresel bilgi ile aldatici bilgiyi birbirinden ayırt etmesi gerekmektedir. O halde sporcunun karar vermesi ve bir sonra yapacağı eylem, sinyal/ses oranına bağlıdır (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Trudel ve Bloom'a göre (1995), karar verme eylemi sırasında içinde bulunulan durum hakem için önemli olabilir. Örneğin buz hokeyi penaltı kararlarını değerlendirdikleri çalışmalarında Trudel ve arkadaşları, antrenör ve oyunculara nazaran hakemlerin olayın olduğu ana daha fazla önem verdikleri sonucuna varmışlardır. Gilbert ve arkadaşları (1995) ise bu bulguyu doğrulayan çalışmalarında, hem oyunun skorunun hem de kalan zamanın hakemin verdiği penaltı kararını etkilediği görüşünü savunmuşlardır (Akt. Mac Mahon. C., 1999).

Sporda Karar Vermedeki Bilişsel İşlemler

Bilişsel sosyal psikologlar, insanların tutum ve davranış değişikliğine karşı nasıl direnç gösterdiklerini araştırmışlardır. Hatta yanlış izlenimlerin, yargıların, bilgi-işleme stratejilerinin, yeni kanıtlar ile çok zor değiştiğini ortaya çıkarmışlardır. Buna göre yeni bilgilerin alınması ile davranış tarzları genellikle sınırlı ölçüde yenilenir ve gözden geçirme (revizyon) oldukça ufak çaplıdır. Böylece devam eden bir yenilenme gereksinimi duyulduğunda aşırı bilişsel yüklenme, yeniliğe açık olmayan kararlara neden olabilir. Buna ek olarak bir yarışma ortamında antrenör sıklıkla kendine özgü bir sorumluluk olarak algıladığı kararları stres altında verir. Sonuç olarak sadece yüksek düzeyde duygusal stres ve kaygı hissedilmez; bu koşullarda bireylerin problem çözme ve karar verme becerileri de zayıflayabilir (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Rasmussen'e göre (1993), bilişsel karar verme süreci 3 farklı tipteki karar verme davranışına bağlı olarak açıklanır. (Akt. Mac Mahon. C., 1999).

Bu üç tip davranış şunlardır;

1. Yetenek- temelli (Skill-based)
2. Kural – temelli (Rule-based)
3. Bilgi – temelli (Knowledge-based)

Yetenek temelli karar, duyuşsal motor performansı içine alır. Örneğin bilinç kontrolünün tam olmadığı bir anda hareketi etkili bir biçimde eylemi yürüten kişi verebilir. Bu bir futbolcunun topun geliş şekline göre beden pozisyonunu ani bir şekilde değiştirip uygun vuruşu yapması ile örneklendirilebilir. Kural temelli kararda davranışlar kurallar tarafından kontrol edilir. Kişi eylemi gerçekleştirirken varolan ipucu ile uygun görev arasındaki ilişkiyi açıkça belirler. Yetenek temelli ve kural temelli davranışlar arasındaki fark, birinin otomatik olarak diğerinin ise özenle gerçekleştirilmesidir. Bilgi temelli davranışlar ise daha soyut ve ayrıntılıdır. Hedef işlenen bilginin spesifik parçalarıdır. Böylece bilgi temelli davranışlarda olası durumların ve objelerin daha açık değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir.

Sportif ortamlardaki durumlar düşünülduğünde pek çok durum anlıktır ve yenidir. Bu durum sportif hakemliklerde de böyledir. Rasmussen'in (1993), yaklaşımının hakemlikle ilişkili bir değerlendirmesi yapılabilir. Hakemlerin süre baskısı ve çok fazla uyaran ile karşı karşıya kaldıklarını ve spor hakemliğinin her zaman çabuk bilgi işleme gerektirdiğini düşünürsek, kararlar genellikle sinyallerin farkına varılması ve deneyimle kazanılan ipucu değerlendirmeleri ile verilir. Rasmussen'e göre, deneyimsiz hakemler daha çok öncelikli olarak kural ve bilgi temelli davranışlar sergilerken, deneyimli hakemler yetenek ve kural temelli davranışları daha çok sergilerler (Akt. Mac Mahon. C., 1999).

Bilgi işleme psikolojisi, bilişsel modellerin alıcılar tarafından algılanan bilgi akışını ve karar verilene kadar olan evredeki kısımları açıkladığını söylemektedir. Neisser (1967), bağımsız bilişsel modellere güvenmek için hiçbir kanıt olmadığını, zira bu modellerin geçerliliğinin sorguya açık olduğunu savunur. Neisser'in ekolojik yaklaşımı doğal çevreye dayanır ve ilgi alanı öğrenme ilkeleri üzerine değil, doğal ortamdaki davranışın kendisi odaklıdır. Hull (1951), Spence (1956) ve Skinner'in (1938) yaklaşımları bir taraftan, Neisser'in (1967) yaklaşımı diğer bir taraftan, Piaget'in (1952) bilişsel gelişim yaklaşımı ile birlikte insanın davranış ve zekasının anlaşılmasında önemli bir yapı oluşturur (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Sporcu bilgiyi iki kaynaktan algılar ;

- (1) Dışsal uyaran kaynakları ; örneğin futbolda top, kale, hakem, taraftarlar ve oyuncular gibi.
- (2) İçsel kaynaklar ya da kas gerginliği; hareket açısı ve benzeri şeyler ile ilişkili olan duyuşsal uyaranlar.

Singer'a (1993) göre her uyaran, atletin dikkat göstermesi için belli bir eşğin üstünde olmak zorundadır. Çevresel (periferal) duyuşsal sistem uyarını sinirsel kodlar formunda duyuşsal bellek mekanizmasına transfer etmektedir. Uyarın eşğin altında kalan bilgiler bir sonraki evreye geçmez ve unutulur. Duyuşsal belleğin işlevi bilgiyi toplamak, filtre etmek ve algısal mekanizmaya aktarmaktır. Karar verme için bilgi,

sadece uyarın duyarlılığı (stimuli sensation) ve uzun süreli bellek mekanizmasının bütünleşmesi için esastır. Bu mekanizma çevresel uyarana bir anlam verir ve seçici dikkatin harekete geçmesini sağlar. Alderson (1972) kişisel algısal yeti merkezinin sinir sistemi ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu mekanizma performans ve çevre ile ilişkili olan değişkenler arasındaki iletişim aracıdır.. Bunların kalitesi sporcunun görevdeki (task) yetenek düzeyini belirler (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Sporda Karar Vermede Dikkat, Konsantrasyon ve Deneyim

Futbol oyununda 4 kritik etken vardır. Bunlar dikkat, motivasyon, yetenek ve korumadır. Oyuncu müsabakanın kritik anlarına hazırdır, gerekli bilgiyi süzer, istenen eylemi gerçekleştirecek yetenek ve güdülenmeyi sağlar ve doğru kararlar verir. Farklı niteliklerdeki yetenek kazanımı ve geliştirmesi, oyun sırasında gerekli özelliklerin gözlemlenmesine, analizine ve karar verilmesine bağlıdır (Burwitz, 1995).

Dikkat insanların neyi algıladıklarında önemli bir etkidir. İnsan tüm uyarınlar arasında sadece birkaç uyarıcıyı belirgin olarak algılar. Algılanan uyarıcıların bir kısmını dikkatin sınır alanında algımlarken, kalan uyarınlar ise kısmen farkında olduğu veya sadece arka alanı oluşturan hiç fark etmediği uyarınlardır (Morgan, 1974).

Psikolojinin İlkeleri adlı kitabın yazarı James'in tanımına göre ise dikkat diğer çevresel uyarınları ve düşünceleri içinde barındırmayan pür imgelerin ve şekillerin algımlandığı düşünce tarzı ile ilgili durumdur. Bu aslında bilincin yoğunlaşması ve odaklanması halidir. Bu durumda belli bir uyarından daha etkili bir uyarın için vazgeçilir. Bir başka deyişle dikkat, bazı şeyleri diğerlerine göre daha etkin ele almak için yapılan seçim olarak da tanımlanabilir (Akt.Tiryaki, 2000).

Jones (1972), seçici işlemlerde çevresel uyarını üç faktöre bağlar (Akt.Tenenbaum & Bar-Eli, 1993) ;

- 1- Bilinçli olma ve en gerekli bilgi kaynaklarını seçme yetisi.
- 2- Uyarın çokluğu.
- 3- Atletin kullanabildiği zaman.

Hiçbir sporcu sınırlı bir zaman içerisinde tüm potansiyel bilgiyi algılama yetisine sahip değildir. Bu nedenle sporcu gerekli bilgiyi işlemek için seçici olmalı ve yetileri ölçüsünde (bilişsel ve motor) dikkatini en gerekli ipuçlarına (uyarana) yöneltmelidir. Yetenekli atletin optimal performans için gerekli uyarıyı daha az yetenekli bir atlete görece daha iyi algıladığı ve bu deneyimin ona anlamlı bir katkıda bulunduğu söylenebilir. Laboratuvar ve alan çalışmalarına bağlı olarak Jones (1967) seçici dikkatin uyarılmışlık düzeyi, alışkanlıklar, içsel ve dışsal karmaşa ve kişisel farklılıklar gibi değişkenlerden etkilendiği sonucuna varmıştır. Bir objenin çevrede keşfedilmesi iki etkene bağlıdır;

(1) Çevredeki obje (uyaran) sayısı.

(2) Amaçlanan objelerin çevredeki mevcut alanı amaçlanmayan objeler ile ne dereceye kadar paylaştığı.

Pek çok çalışma, amaçlanmayan hedefler (uyaranlar) ortamda ne kadar fazla ise görsel taramanın o kadar fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun aksi halinde yani amaçlanan hedefler ortamda olduğunda görsel tarama daha sabittir (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Dikkat, dikkat kapasitesi, dikkat aralığı ve seçici dikkat işlemlerini de içerisine alan büyük bir işlemdir. Dikkat aralığı bireyin belirli bir eyleme odaklandığı zamana işaret ederken, dikkat kapasitesi ve hafıza kapasitesi birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Seçici dikkat ise göreve uygun ipuçlarının kodlarının çözümlenmesini ve sürekli olarak gerekli bilginin çalışan bellekte korunması işleminin kontrolünü içermektedir (Thomas, Thomas, Gallagher, 1992).

Spor psikologları odaklanmış (focal) ve dağılmış dikkat arasındaki farkı ayırt etmişlerdir. Odaklanmış dikkati daha az çaplı ve daha zengin ayrıntılara sahip bir ortam belirler. Dağılmış dikkat ise daha geniş çaplı bir dikkat alanı tarafından belirlenir fakat bu ortamdaki görüş alanı ile objelerin ayrıntılarına dair daha az bilgi vardır. İşlemin ve eylemin otomatikleşmesi sporcunun karmaşık görevlerde (özellikle de kesin olmayan) dikkatini kontrol etmesini sağlar. İki veya daha fazla görevin

eşzamanlı işlemine izin verir. Dikkat esnekliği sporcunun çevresel sinyalleri çok çabuk tespit etmesini ve farklı durumlar ile daha homojen biçimde yüz yüze gelmesini sağlar (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Spor hakemlerinin karar verme süreçleri çok kısa olduğu gibi aynı zamanda sıklıkta içerir. Hakemlerin baskı ortamında dikkat ve konsantrasyonlarının maksimum düzeyde olması şarttır. Örneğin 1986 Dünya kupasındaki incelemeler sonucunda çeyrek final ve sonrasında oynanan 16 müsabakada görev yapmış olan futbol hakemlerinin 2167 karar verdikleri saptanmıştır. Bunun anlamı da dakikada 1.6 karar, yani her 40 saniyede 1 karardır. Arka arkaya ve çok kısa zaman dilimi içerisinde karar verilmesi gerekliliği hakemin karar verme sürecindeki dikkat ve konsantrasyona olan gereksinimini yansıtmaktadır (Akt.Evans ve Bellon , 2000).

Tam olarak hazır olmadıkları (start tabancasını kaçıran 100 metre koşucusu), konsantrasyonlarını kaybettikleri (hedefe kilitlenmede sorun yaşayıp dikkatini toplayamayan bir atıcı), dikkatlerinin dağıldığı (serbest atışı sırasında kalabalık sesinden rahatsız olan) için kötü performans sergileyen sporculara ilişkin kısa haberler, seçici, optimal, belli bir süre devam ettirilebilen dikkatin önemini ifade etmektedir (Abernethy,1993).

Dikkat ve konsantrasyonda dikkat stillerindeki farklılıklar etkin rol almaktadırlar. Çevresel bilgi ile başarılı yada başarısız biçimde başa çıkabilmek için farklı dikkat stilleri belirlenmiştir. Nideffer, Easterbook (1959) , Heilbrun (1972) ve Watchel (1967) tarafından öne sürülen teorilere bağlı olarak dikkatin odaklanma ve yön kapsamı olmak üzere iki boyutu olduğunu öne sürmüşlerdir (Akt. Tenenbaum & Bar-Eli, 1993). İster bireysel ister takım sporu olsun tüm spor branşlarında optimal performans için farklı boyutta bütünleşme gereklidir. Genelde durumlar daha karmaşık olduğunda ve daha çabuk değişebilirlik içerdiğinde, sporcu için odaklanma boyutlu dikkat gereklidir. Karar verme düzeyi analiz etme ve planlamayı gerektirdiği zaman ise yansıtıcı içsel dikkate olan gereksinim artar. Pek çok spor dalında sporcunun dikkat stilini hem kapsam hem de yön boyutunda değiştirmesi beklenir. Bu bize sporcunun dikkat stilini kontrolünün ve dikkatli biçimde değiştirebilme yeteneğinin onun performansında çok önemli bir etmen olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan kontrol eksikliği ve/veya dikkat stilini değiştirebilme yeteneğine sahip olmama performansta düşme ile ilişkilendirilebilir. Sporcular birbiriyle bağdaşmayan dikkat stilleri sonucunda hata yaparlar. Böylece oyuncular yarışma sırasında gerçekleşen değişikliklere uyum sağlayamazlar. Tek tip eylem gerçekleştirirler ve çevresel koşulları dikkate almadan bu eylemde kalırlar. Bu tipte bir sporcu oldukça dar ve dışsal bir dikkat stili gösterir (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Konsantrasyonun sürdürülmesi de doğru kararlar verilmesinde büyük önem taşımaktadır. Uzatmalara giden bir müsabaka sonucunda dikkatin korunamaması ve konsantrasyonun kaybedilmesi durumu söz konusu olabilir. Böyle bir durumda bunu yaratan en önemli faktörlerden birinin, sporcunun yarışma sırasında uygunsuz ipuçlarına yönelmesi olduğu söylenebilir (Tiryaki, 2000).

Giges (2000), konsantrasyon eksikliğini ve hedefe odaklanamamayı psikolojik engellerden biri olarak değerlendirir. Kolt (2000) ise, jimnastik gibi spor branşlarında konsantrasyon ve odaklanmayı güvenliğin temeli olarak görmekte ve . sporcuya yaptığı işe konsantre olmada yardımcı yöntemlerin sunulmasının işlevsel olduğundan söz etmektedir (Akt. Andersen, 2000).

Fischer (1984) futbol gibi açık bir görevde sporcu takım arkadaşlarından ve rakip oyuncuların gelen tüm gerekli uyarıyı yakalamak için geniş-dışsal odaklanmaya gereksinim duyduğundan bahsetmektedir. Futbol oyuncusu bunun dışında farklı oyun durumlarında ortaya koyması gereken eylemler için geniş-içsel odaklanmaya da ihtiyaç duyar. Fisher' a göre uygun dikkat entelektüel davranışı zenginleştirirken uygun olmayan dikkat entelektüel davranışı bloke eder. Dikkat esnekliği ve dikkat stiline uygun olan görevin gerekliliklerini yerine getirme yetisi optimal performansın anahtarlarıdır. Buna göre Fisher sportif görevlerdeki karar verme eyleminde bireylerin aşağıdaki sıralamayı izlediğini söylemektedir (Akt.Tenenbaum & Bar-Eli, 1993);

- 1- Çevrenin özelliklerini algılamak.
- 2- Görev için gerekli ipuçlarını araştırmak ve bulmak (gerekli olanları olmayanlardan ayırt etme).
- 3- İpucu tiplerini tespit etmek (Pasif içsel durumları, dışsal olanlar gibi tanımlama).
- 4- Oyunu, ara zamanı stratejisini ve önceki defansif taktikleri planlamak için kısa süreli belleği kullanma (Bunlar bellekte kayıtlı olan stratejilere örnektir).
- 5- Uzun süreli belleği kullanma (Eğer uyarı sinyalleri beyinde kodlanmış ve tanımlanmış ise hareket tarzları geliştirilebilir).
- 6- Karar verme.

Bilgi işlemek ve tepkide bulunmak için çok fazla zaman yoktur. Sporcunun mükemmel performans sergileme isteği başarısız olma korkusu ile gerçekten başarısızlığı yaratabilir. Buna rağmen sporcular yukarıda açıklanan işlem ile olağandışı performanslar ortaya koymuşlardır. Yetenekli bir sporcu deneyimsiz bir oyuncudan farklı olarak durumun içerdiği bilgiyi seçer, işlemler ve alır. Bununla birlikte, yetenekli oyuncular daha az yetenekli olanlara göre çevresel bilgi kodlarını daha kolay kırıp bilgiye daha çabuk mu ulaşır veya oyun durumlarındaki algısal sezinlemenin doğası nedir gibi soru işaretleri de mevcuttur. Bu ve benzer soruların yanında oyun zekasının (örn. Problem çözme becerisi) genel zeka ile ilişkili olup olmadığı sorusu ise önemini korumaktadır.

Performansta dikkatin önemi konusunda düşünülmesi gereken son bir nokta, bireyin sadece belli dikkat türlerini geliştirmesi için gereken atletik yeteneğini değil aynı zamanda özel atletik durumların gerektirdiği dikkat türleridir. Amaç bireyin dikkatini kontrol etmesi ve spor ortamında değişen dikkat gerekliliklerinde değişiklikler yapabilmesidir. Eğer performans tahmin edilmek isteniyorsa değerlendirilmesi gereken en az 3 tip dikkat vardır. Bunlar dikkatin genişliği, dikkat odağının yönü ve bir dikkat türünden diğer bir dikkat türüne geçebilme yeteneğidir.

Dikkat genişliği bireyin algı çerçevesine ne kadar bilgi kabul edeceği ile ilgilidir. Golf topunu deliğe sokmak daha dar bir dikkat gerektirirken toplu oyunlarda dikkat stili gerekliliği farklılaşabilir. Dikkat odağının yönü bireyin kendi içsel ipuçlarına, duygularına ve düşüncelerine mi yoksa dışsal uyaranlara ve ipuçlarına mı odaklandığı ile ilgilidir. Dikkatin aynı hem içsel hem de dışsal olarak yönlendirilemeyeceği varsayılmaktadır. Bu nedenle üçüncü özellik olan bir dikkat türünden diğer bir dikkat türüne geçebilme yeteneği gerekmektedir (Nideffer,1981).

Karar vermede önemli diğer bir nokta da deneyim unsurudur. Motor performansın pek çok aşamasında deneyimli ve deneyimsiz olmanın farklılıkları vardır. Bu farklılıklar yeterli biçimde anlaşılammıştır. Pek çok araştırma deneyimli olan kişileri deneyimsiz olanlardan farklı kılan motor-algısal etkenleri açıklamak için motor davranışa ve bilişsel-psikolojik davranışa odaklanmıştır. Dikkate odaklanmış olan bilgi-işlem modellerinden birinin sonuçları deneyimli olan kişilerin kendilerine sunulan bilginin daha fazla farkında olduklarını ve deneyimsizlere göre sunulan bilgiyi daha etkili bir şekilde kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu dikkat yeteneği, deneyimli olanların deneyimsiz olanların aksine performans ile ilişkili gerekli bilgiyi nasıl analiz ettiğini açıklayabilir. Algısal mekanizmanın işlevi çevresel bilgiyi tanımlamak ve ona anlam vermektir. Bilgiyi tanımladıktan sonra, algısal mekanizma seçici dikkat ile algılanan ve gerçekleştirilecek performans ile ilişkili bilginin çoğunluğunu kontrol eder ve ilgisiz bilgiyi değerlendirmeye almaz. Bu noktada birey ne kadar deneyimli ise, bu işlemin tanımlanması da o kadar hızlı ve etkili olur. Algısal motor işlemler bireyin geçmiş deneyimlerine dayanmaktadır (Tenenbaum & Bar-Eli, 1993) .

Sporda Karar Vermeyi Etkileyen Dış Etkenler

Cox, İskoçya birinci Futbol liginde yapmış olduğu araştırmada ev sahibi takımların kendi evlerinde oynadıkları müsabakalarda gördükleri taraftar desteği sonucunda daha iyi bir performans ortaya koydukları bulgusuna ulaşmıştır. Araştırmada İskoçya birinci liginde oynayan iki profesyonel futbol takımının oyuncularının performanslarında taraftar desteği, kendi evinde oynamak gibi dış etkenlerin etkileri araştırılmış ve araştırma sonucunda oyuncuların kendi evlerinde

tarafından desteği ile oynamalarının onların başarılarında etkili olduğu saptanmıştır (Cox,1998).

Schwartz ve Barsky (1977) 1970'li yıllarda oynanan binlerce müsabakayı analiz etmiş ve ev sahibi takımların anlamlı üstünlüğünü bulmuşlardır. Müsabakaların galibi dikkate alınarak yapılan araştırmada en düşük oranı %53 ile beysbol takımları gösterirken en yüksek oran basketbol ve buz hokeyi takımlarında çıkmıştır (her ikisi de 64%). Futbol takımlarında ise %60 lık bir ev sahibi takımın galibiyet üstünlüğü tespit edilmiştir. Schwartz ve Barsky araştırmalarında ev sahibi takımın oyuncularının dışarıda oynadıkları müsabakalara nazaran daha iyi bir oyun ortaya koydukları yorumunu yapmıştır (Akt. Cox,1998).

Sekiz İngiliz ve İskoç takımını içine alan 1992 –93 sezonunda yapılan bir araştırmada ortalama %60'lık bir ev sahibi takım galibiyet oranı saptanmıştır. Nevill (1996) ve arkadaşları, İngiltere Premier ligindeki takımların evlerinde oynadıkları müsabakaları kazanma oranları %65 iken İskoç ikinci liginde oynayan futbol takımlarının evlerinde kazanma oranlarının %51 olduğunu bulmuşlardır. Bu kazanma oranı İngiltere Premier liginde oynayan takımların kendi evlerinde oynadıkları müsabakalarda kendilerini destekleyen kalabalık taraftar kitleleri ile ilişkilendirilebilir (Nevill, A. M., Newell, S. M., and Gale, S. , 1996).

Portekiz birinci futbol liginde 2000/2001 ve 2001/2002 sezonlarında ev sahibi takımların kazanma oranlarını değerlendiren benzer bir araştırma yapıldı. Ev sahibi takımların kendi sahalarında oynadıkları müsabakaları kazanma oranı 2000/2001 sezonunda %50.9 ve 2001/2002 sezonunda ise %51.3 olarak bulundu. Araştırmada 18 takımdan 8 tanesinin ev sahibi takım avantajlarına sahip olduğu ortaya çıktı. Bu sekiz takımın yedi tanesi her iki sezonda da değişmedi ve bir değişiklik haricinde her iki sezonda da bu 8 takım ilk sekiz içerisinde idi. Seyirci sayısına bakıldığında bu 8 takımın müsabakalarını izleyen seyirci sayısı diğer takımların sayılarına göre daha yüksekti. Bu araştırma da kalabalık sesinin ev sahibi takıma avantaj kazandırıp galibiyetini sağlayan faktörlerden biri olarak tespit etti (Silverio, Tendais ve Almeida, 2003).

Yukarıda verilen araştırma sonuçlarını destekler şekilde Nideffer (1959), dikkatin uyarılmışlık ve kaygı seviyesi ile çok yakın ilişkide olduğunu işaret eder. Kaygı ve uyarılmışlık seviyelerindeki artış, bir dikkat stilinden diğer birine geçmeyi ve dikkat seviyesini sınırlar. Sporcuların uyarılmışlık seviyesinin artmasıyla sistematik olarak dikkatlerinde daralma olur ancak baskı altında iken dikkatin daralmasına dair nedenler yeterli derecede açık değildir. Bacon (1974) uyarılmışlık seviyesinin çevresel uyarana karşı olan duyarlılığı azaltarak ve böylece bilgi işlemeyle sınırlayarak performansı etkilediğini öne sürmüştür (Akt.Tenenbaum & Bar-Eli, 1993).

Yukarıda sözü edilen dış faktörlerin başarıda etkili olduğu kesinlik kazanmıştır. Yüksek performansta doğru karar vermenin önemi yadsınamaz. Dış faktörlerin başarıyı bu kadar etkilediği göz önüne alınırsa sporcuların baskı altında doğru ve çabuk karar verme başarısını göstermede zaafı olduğu kanısına varılabilir. Sporda karar vermeyi etkileyen bazı dış faktörler olduğu, olumsuz tezahürattan etkilenme, kalabalık seyirci topluluğundan etkilenme veya dış sahada oynamanın dezavantajları üzerine yapılan araştırmalardan çıkartılmaktadır.

Futbol Hakemliği

Kısa sürede çok sayıda karar verme görevi içeren mesleklerden biri futbol hakemliğidir. Hakem kuralların ve uygulamaların özel bilgisine sahip yetkili kişidir. Oyunu yönetir ve kararları nihaidir; yani devamında değiştirilmesi – bir kural hatası olmadığı veya oyun tekrar başlamadan önce yardımcı ve dördüncü hakemlerin uyarıları ile hatalı kararını değiştirmediği hallerde (Fifa, 2004)- olanaklı değildir. Bu durum hakemin sahadaki otoritesini sağlar ve yanlış verilebilecek kararları da olası kılar (Ekblom, 1994).

Hakem kelimesinin İngilizce'deki karşılığı 'referee' dir. Bu kelime de bu dilde 'başvurmak' tan doğar. Yani hakem tereddüte düşüldüğünde başvurulacak kişidir. İlk yıllarda bu kişi, müsabakayı oynayacak her iki takımın kaptanlarının ortak kararı ile seçilmekteydi (Fifa magazine, 1996).

Hakem, ‘bir anlaşmayı çözmek, bir tartışmayı yatıştırmak için taraflarca seçilmiş kimse’ olarak tanımlanabilir. Daha geniş açılımıyla hakem, spor organizasyonlarının sorumluları tarafından seçilen ve önceden belirlenmiş kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, alınan puanları, galibiyetleri, mağlubiyetleri, cezaları belirleyen kişidir. Sporcularla beraber sahada mücadele veren ve o müsabakaların sonuçlarında direk olarak etkili olan hakemler; “müsabakalarda alınan sayıları tespit etmek ve kurallara uymayanları cezalandırmakla görevlendirilen kişi olarak” müsabakaların, oyun kuralları içerisinde fair-play (adil oyun) ilkeleri çerçevesinde oynanması, sonuçlandırılması ve kurallara uyulmasını temin eden bir vazgeçilmezdir (Cengiz ve Pulur, 2004).

1860 yılında ilk defa belirli kurallara bağlanan futbolda ‘Cheltenham’ ilk defa bir hakemin konuşulduğu yerdir. Bu ilk döneminde her iki sahayı kontrol eden iki hakem ve saha dışında ‘umpire’ diye adlandırılan bir hakem müsabakaları yönetiyordu (Cel,1994).

1891 yılına gelindiğinde 1000 profesyonelin bulunduğu İngiltere’de orijinal kurul kararları yeniden gözden geçirdi ve hakem sahada maçın tek hakimi, yöneticisi olarak ortaya çıktı. Artık hakem birçok yetki ile donatılmış, sahadaki tek kural uygulayıcı kişiydi. Bu kural uygulayıcılıkta hakemin her geçen gün yetkileri arttırıldı (Durna, 1997).

Yüzyılın başında futbol sahasının çizgileri şu anki kullanılan çizgilere benzemeye başladı.1902’de gol ve penaltı alanı günümüzdeki gibi belirlendi ve orta çizgi hakemin ‘off-side’ ı belirlemesi için çizildi. 1905 yılında bugünkü diyagonal sistem uygulanmaya başlandı ve sonrasında da Sir Stanley tarafından geliştirilip günümüze kadar geldi. 1935 yılında maçın iki hakeme paylaşılması düşünüldü ve bu konu üzerinde denemeler gerçekleştirildi. Her ne kadar ilk denemeler olumlu sonuç verse de bu plan daha sonra iptal edildi ve futbolun tek hakemli yönetimine kesin karar verildi. Günümüze kadar modern futbolun gelişimi ile birlikte hakemlik müessesesi de gelişti (Durna, 1997).

Türkiye’de ilk futbol oynayanlar aynı zamanda ilk hakemler de olmuşlardır. Önceleri kendi takımının maçı olmayan futbolcular, diğer takımların aralarındaki maçlarda hakemlik yaparlardı. Daha sonra zaman ilerledikçe hakemler de ünlü futbolculardan seçilmeye çalışıldı. Sürekli olarak hakemlik yapan ilk kişi İstanbul ligi’ni kuran bir İngiliz, James Lafontaine’dir (Arıpınar, 1992).

1. Dünya savaşını takiben hakemlikte gelişmeler gerçekleşmeye başladı. İlk başlarda parkalı, takım elbiseli, eli şemsiyeli hakemler müsabakalarda görev yaparken bu durum ilk hakem kursunun 1932 yılında İstanbul Cağaloğlu’nda açılması ile değişti ve Türk futbolunda ilk diplomalı hakemler yer almaya başladı. 1940 yılında hakemlik müessesesinde bir devrim gerçekleşti ve hakemler lisansa bağlandı. Bu tarihten itibaren hakemlik kurumu futbolun hızlı gelişimine uygun biçimde ilerledi ve günümüzdeki çağdaş yapısına ulaştı (Durna, 1997).

Sözlük anlamı ile hakem “futbol oyununu yöneten sorumludur.” Bir başka şekilde söylenir ise “anlaşamayan iki taraf arasında doğruyu göstererek aracılık yapan kişidir”. Bu durumda hakem kendisine verilen yetkilerle bir yargı görevi yapmaktadır. Yani bir müsabakanın kuralları içerisinde oynanmasını, kurallar çerçevesinde hareket etmeyen tarafın davranışların da cezalandırılması işlevini yerine getirmektedir. Hakemin maç içerisinde vereceği kararlar oyuncu-yönetici-seyirci tarafından müsabaka sırasında ve müsabaka sonrasında alkışlanacak, övülecek veya yerilip eleştirilecektir (T.F.F., M.H.K- Epak 1997).

Futbol hakemliği psikolojik ve bilişsel (zihinsel) yönleri olan bir fiziksel eylemdir. Yıllarca ‘gerekli bir şeytan’ olarak kabul edilen hakem, yapılan araştırmalar ve futboldaki profesyonelliğin büyük bir hızla gelişmesi ile günümüzdeki modern konuma gelmiştir (Cel,1994).

Spor günümüzde, gelişimini sürdürmektedir. Bu gelişim her geçen gün büyüyen bir sektörü de beraberinde getirmektedir. Yarışmalar ve yüksek performans beklentisi, kazanma uğruna sarf edilen maddi ve manevi çaba, sporla ilgilenenlerin ortak konuları arasında yer almaktadır. Özellikle futbol, günümüzde insanların ilgi odağı haline gelmiştir ve Dünya Kupası 2.88 milyar izleyiciye ulaşmış, 213 ayrı

ülkede yayınlanarak evrenselliğini gözler önüne sermiştir (www.fifaworldcup.com, 2002). Bazen milyonların bazen ise yüz milyonların izlediği bu sporun saha içerisindeki yönetimi spor eğitimi almış, futbol hakemleri tarafından yapılmaktadır (Sunay,1992).

Böylesine büyümüş ve kitleleri etkileyen bir sporun sahadaki yönetimini üstlenen hakemin sorumluluğu büyüktür. Bu sorumluluğu almaya gönüllü olup hakem olmaya karara veren kişiler üzerinde yapılan bir araştırmada, hakemlerin %50'sinin amacının boş zamanlarını değerlendirmek olduğu görülmektedir. Özellikle bu oranlar hakemliğe yeni başlayan gruplarda yükselmektedir. Bu da bu hobinin özendirici özelliklerinden biri olarak düşünülebilir. Bunun dışında sporun ekonomiden aldığı pay oranında insanların kazandıkları paraların da artması ve bu oranların hakemlere de kısmen yansımaları ile gelir oranlarının her geçen gün artması, hakemliğin profesyonelce kazanç sağlanan bir meslek olarak görülmesini sağlamıştır. Aynı araştırma da hakemlerin % 36.5'inin bu düşünceden hareketle bu uğraşıya başladığı bulgusuna erişilmiştir. (Balyan ve Gençler, 2004)

Futbol insanları birbirleriyle kaynaştıran sosyal bir olgudur. Bu oyun içerisinde ve dışında hakemler gerektiğinden fazla gündemi oluşturmaktadır. Bu durumun özellikle ülkemizde daha fazla olduğu dikkat çekmektedir (Müniroğlu, 1995). Hakemler ile ilgili olumsuz haberlerin %4 'lük kısmının müsabaka öncesinde, %96'lık kısmının ise müsabaka öncesinde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu olumsuz haberler hakemlerin tarafsızlığı ve yetersizliği üzerine odaklanmaktadır (Doğan, Enislere ve Vurgun, 2000)

Hakemler oyun kurallarını profesyonel bir düşünceyle yorumlayarak müsabakaları yönetmeye çabası içerisindeki insanlardır ancak bu çabaları devam ederken kontrolsüz, bilgiden ve fair-play ruhundan uzak, hedef gösterici eleştirilerin etkisinde kalmaları üzerlerinde baskı ve sorumluluğu artırır, bu nedenle bazen standart kararlar veremedikleri söylenebilir. Bu durumdan ötürü müsabakanın tüm noktalarında büyük etkisi olan hakemlerin fizyolojik ve psikolojik durumlarının verdikleri kararlar üzerindeki etkileri de artık dikkate alınmaktadır. Hakemlerin

kaygı, korku ve stres gibi psikolojik etkenleri kontrol altına alarak, müsabakalarda doğru karar verme özellikleri olmalıdır (Cengiz ve Pulur, 2004).

Hakemlik bir bilim, bir yargıçlık ya da bir polislik iş değildir. Hakemlik bir sanattır ve liderlik gerektirir. Futbol öncelikli olarak oyuncular için olan ve yaratıcılık gerektiren bir oyundur. Bu noktada hakemin işine yaklaşımı pozitif ve işbirlikçi bir yapıdadır. Hakem kurallara aykırılıklar ve cezai uygulamalardan ziyade sanatını kullanarak oyuncuların ve kendisinin de zevk alacağı canlı ve iyi futbolu yaratacak atmosfer oluşturur. Hakem her zaman sahaya, işinin ayrı ayrı pek çok olayı yönetmek değil, oyunu tüm olarak kontrol etmek olduğunun bilincinde çıkmak durumundadır. Bu 'hakemliğe pozitif yaklaşım' olarak adlandırılan yaklaşımın bir kısmıdır. Hakemin işi olayları en başından itibaren kontrol etmektir, bunun sonrasında oyuncular hakemin kendilerinden ne beklediğini tam olarak bilirler (The Referee's Association,1996) .

Modern futbolda hakemde geçmişe nazaran büyük gelişmeler göstermiş ve özelliklerini geliştirmiştir. Kararlılık, insan yönetimi becerisi, kendine güven, yaptığı işten zevk alma, ısrarcı olma gibi özellikler bir hakem için önemlidir (McKeon, 2003).

Hakem oyunu kontrol altında tutmakla yükümlüdür ve bu yükümlülük içerisinde kargaşaya neden olabilecek sinyalleri de sürekli olarak kontrol altında tutmak gerekir. O oyuncuların zevk veren ve eğlence kaynağı olan yetenekleri ile, sakatlanmalara neden olan sert hareketleri arasındaki hassas çizgiyi temsil eder. Futbol oyun kuralları bilgisi hakem için gereklidir ancak hayal gücünden yoksun bir kural uygulama sadece akıllıca olmayan bir davranış değil aynı zamanda etkisiz bir yoldur. İyice düşünülmeden verilen kararlar oyuncuların yaptıkları kural ihlalleri gibi oyunun yaratıcı yapısını da tahrip edecektir. Müsabaka ile ilgili pek çok psikolojik faktör bulunmaktadır ve hakem oyun kurallarını akıllı bir biçimde uygulamak zorundadır (Sellin, 1992).

Sporun hakem için olmadığı ama hakem olmadan da sporun olamayacağını söylenebilir. İnsanoğlu özellikle hırsı arttığında ve müsabakayı kazanma isteği oyunun nasıl oynandığının önüne geçtiğinde çoğu zaman otoriteye saygı gösterme eğilimi azalır. Hakemin şiddeti kontrol etme yetisine sahip tek kişidir

ancak aynı zamanda tek bir kararıyla da istem dışı olarak şiddeti körükleyen kişi olabilir. İyi bir genç oyuncu kaçmayacak bir gol şansını değerlendiremediği zaman hiç kimse ondan vazgeçmeyi, onu ekipten atmayı ve parasını bile ödememeyi düşünmez , sadece bunun ufak bir şanssızlık olduğu sonucuna varılır. Fakat ne zaman hakem hata yapsa, bu çoğunlukla onun beceriksizliğinin ve dürüst olmayan tutumunun halkın gözünde bir daha doğrulanması durumu olur. Bu sorumluluk alanların her zaman orada bulunmayanların şikayetlerine konu olacaklarını gösterir (Vautrot,M., 2000) .

Futbol Hakemliğinde Karar Verme

Bilginin % 85'lik kısmı görerek elde edilmektedir ve bu şekilde direkt bir görüşle olayın farkına varan hakem çok kısa bir zaman dilimi içerisinde karar vermek durumundadır. Kısaca hakem uyarıcıyı seçerek algılar, analiz eder, kategorilere ayırır, kıyaslama yapar ve daha sonra bu uyarana en uygun tepkiyi verir (Cel,1994).

2000 Avrupa futbol şampiyonasında elit hakemler üzerinde yapılan araştırmaya göre bir hakem dakikada en az 2-3 karar verme durumundadır. Bu rakama kendi içinde vermediği kararlar da dahildir. Bu şartlar altında hakemlik için yüksek derecede motivasyon şarttır (Helsen ve Bultynck, 2001).

Hakemlerin genelde otoriter bir kişiliğe sahip olduğu inancı oldukça yaygın olsa da hiçbir bilimsel çalışma bu fikri desteklememiştir. Hakemlikte ideal profili belirlemek için yapılan araştırmalar da anlamlı bulunmadığından bırakılmıştır. Futbol hakemliği oyunun akışına göre sürekli değişken uyarılarla doludur. Bu nedenle doğru karar vermek için hakemin dikkatinin toplayabileceği kadar veriye yönelmiş olması gereklidir (Cel, 1994).

Futbol hakemliğinin en önemli yönü, müsabaka esnasındaki olası gergin ortamlarda yukarıda söz edilen özellikleri kullanmasıdır. Konsantrasyonu bozan uyarıları ortadan kaldırma gibi önemli özelliklere sahip bir hakem, gergin ortamlarda da soğukkanlılığını koruyup oyunun tüm kontrolünü elinde tutma becerisine sahip olacaktır (Ratmatpeah, 1997) .

Hakemlerin kararlarındaki doğruluk derecesini ortaya koymak amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır. Nevill (2000), futbolda ev sahibi takımın tribünlerdeki kalabalık seyirci topluluğu ile artan önemli bir avantajını gözlemlemiştir. Ancak kazanma, deplasman takımlarının oyuncularının oyundan atılması ve ev sahibi takımların penaltı kazanması gibi avantajların, seyirci sayısının fazla olduğu Premier League (İngilterenin en üst düzeydeki futbol ligi) ortamında, bir alt lig olan 1. lig ortamına göre daha çok olduğunu saptanmıştır. Bu sonuçlar kalabalığın belli bir yoğunluğa ulaştığı zaman ev sahibi takımın en önemli avantajı olduğunu göstermektedir (Nevill, Balmer ve Williams, 2000).

Bu çalışmalar seyirci topluluğunun büyüklüğü ve yoğunluğunun ev sahibi takımın avantajının derecesini etkileyebileceğine ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Bu bulgular kalabalığın ya ev sahibi takımın oyuncularının performansını yükselttiğini ya da hakemlerin bilinçaltılarında, ev sahibi takımlar lehinde etkileri olduğunu söylemektedir. Öte yandan, bu konu üzerinde hakemin deneyimi ve tutarlı olmayan kararlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda yoğun baskının olduğu durumlarda deneyimli hakemlerin duygusal durumlarını kontrol etmede daha iyi oldukları ve stresli ortamlarda karar verirken göreve özgü bilgiyi temel aldıkları ortaya konmaktadır (Nevill, Balmer ve Williams, 2000).

Lehman ve Reifman'ın (1987) oyuncuların statüleri (yıldız oyuncular vs.) ve aleyhlerinde verilen ihlal kararları arasındaki ilişkiyi hem deplasmanda hem de kendi sahalarında inceledikleri çalışmada, yıldız oyuncuların kendi sahalarında oynarken anlamlı biçimde daha az ceza aldıkları saptanmıştır. Yıldız oyuncu sıfatını taşımayan oyunculara ise böyle bir fark bulunmamıştır. Lehman ve Rifman, bu durumu ev sahibi takımın taraftar kalabalığının ortaya çıkardığı baskıya hakemlerin gösterdikleri tepkinin bir yansıması olabileceği sonucunu çıkarmaktadır. Bu sonuç deplasman takımının sosyal destek açısından eksik olan bir ortamda olmasının oyunculara saldırgan bir tepkiyi doğurabileceğini ve hakemlerde ise daha az objektif bir bakış açısını kolaylıkla oluşturabileceğini savunan düşünce ile bağdaşmaktadır (Lehmann ve Reifman, 1987).

İngiltere ve İskoçya'daki profesyonel liglerde yapılan araştırmalar ev sahibi takımların maçların %60'ını kazandığını göstermektedir. Ev sahibi takımı desteklemek için maça gelen taraftar sayısı azaldıkça bu oran büyük ölçüde düşmektedir. Araştırmacılar yaptıkları analizlerde penaltı ve kırmızı kart durumlarının oyunun kati neticesinde ev sahibi takımlar lehine bir rol oynayıp oynamadığına bakmışlar ve sonuçta ev sahibi takımın bu durumdan daha fazla yararlandığını ve bunun da kalabalık seyirci kitlesi ile ilişkili olduğunu görmüşlerdir. Örneğin ortalama taraftar sayısı maç başına 22000 olan İngiltere Premier liginde, penaltıların %71'i ev sahibi takımlar lehine verilmiştir. Ortalama taraftar sayısının 2000 olduğu İskoç liginde ise ev sahibi takımların penaltı kazanma oranı %47 olarak tespit edilmiştir. Premier ligde deplasman takımlarının kırmızı kart görme oranı %67 iken yine İngiltere'deki ortalama maç başı izleyici katılımının 1000 kişi olduğu Vauxhall liginde bu oran %54 olarak saptanmıştır. Maç başına ortalama taraftar sayısının 500 olduğu 2.İskoç liginde ise bu oran %46'dır. Bu çalışmanın bir devamı olarak araştırmacılar kalabalık seyirci topluluğunun sesinin, kararlar üzerindeki etkisini inceleme girişiminde bulundular. Araştırmacılar maçların kaydedilmiş olduğu video kasetleri kullandılar. Bu maçlardaki olası ihlal durumlarında karar vermeleri için ise deneyimli gözlemciler kullanıldı. Bu noktada olası ihlal pozisyonları gözlemcilere hem sesli hem de sessiz izletildi. Pek çok noktada fark yoktu ancak şüpheli veya tartışmalı pozisyonlarda , gözlemciler faül kararını ev sahibi takım lehine vermede yüzeysel bir tercih gösterdiler. Sonuç gözlemcilerin bu çok zorlu pozisyonlarda kalabalığın reaksiyonu ile etkilendiğini yönünde idi (Nevill, A. M. , Balmer, N. J. ve Willimas A. M. 2000'den Akt. Evans ve Bellon , 2000).

Greer (1994), ev sahibi takımın performansında gözlenen artışın ya misafir takımın performansındaki azalmayla ya da hakemin ev sahibi takımın taraftar kalabalığından doğan önyargı ile (çünkü en fazla olumsuz tezahürat hakeme olmaktadır) bağlantılı olduğu görüşünü ortaya atmıştır. Ancak ev sahibi takım lehinde gözlemlenen kararlar, misafir takımın kalabalığın etkisi ile daha saldırgan oynaması veya daha savunmaya dayalı bir taktik ile sahada dizilmiş olmasından da kaynaklanabilir (Akt.Nevill, Balmer ve Williams, 2000).

Kalabalığın yönetim üzerindeki etkisini saptayabilecek iki sistematik hata kaynağı deneklerin zaman darlığı ile karşı karşıya kaldıklarında en belirgin ipuçlarını seçme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Hakemlerin tartışmalı bir pozisyon ile karşı karşıya kaldıkları zaman, kendileri için ev sahibi takımın kalabalık taraftar topluluğunun sesinin en belirgin ipucu olduğu ve bunun da ev sahibi takım lehine karar vermeye yönelttiği yönünde görüşler vardır (Nevill, Balmer ve Williams, 2000).

Kalabalığın çıkardığı ses tanısal bir doğruluk içermediği ve çok güvenilir olmadığı için genelde kararlar ev sahibi takımın lehinde sonuçlanır. Karar verme sürecinde heuristik (kestirme) kullanımını inceleyen benzer bir araştırma da kalabalık sesinin etkin olabileceği yönünde bulgular sunar. Eğer karar vermede kullanılan ipuçları çok güvenilir ve açık değil ise bu tipte ipuçları (kalabalık sesi) önem kazanabilir. Bu durumda ses bilgidен çok bilgi içermeyen ipuçlarına götürebilir. Karar verme sürecindeki olası ön yargı ile ilgili olarak ise, hakem kalabalıktan gelen işitsel bilgiye görsel bilgi kadar önem verebilir ve bu da ev sahibi takım lehinde bir karar dengesizliği oluşturabilir (Tversky ve Kahneman,1974).

Wann, sporun içinde etkin rol alan sporcu, antrenör ya da yönetici kimlikli kişilerden çoğunun, seyircilerin oyunun sonucunu değiştireceklerine inandıklarını söylemektedir. Taraftarların kendi takımlarının başarısında etkin ve çok önemli bir rol oynayacaklarına inandıklarından dolayı artık çoğu yönetici daha zevkli, daha ateşli, daha kışkırtıcı ve rakibi de bir o kadar endişeye sokan tezahüratlar geliştirmeye çalışmakta ve bu anlamda taraftarların örgütlenmesine yardımcı bulunmaktadır (Wann, 2001) .

Taraftarlar rakip oyunculara tezahürat yaparken, kendi takımlarına yardım ettiklerine inanırlar ve kazanmada pay sahibi olduklarını düşünürler. Ancak Wann'a göre taraftarlar hakeme kötü tezahürat yapacaklarında bunun takımlarına yardım etmeyeceği düşüncesindedirler. Taraftarların çoğu kendilerinin güçlü ve tutkulu tezahüratları ile takımlarının ateşleneceği düşüncesindedirler ; çoğu antrenör de kendi taraftarının o sahayı "savaş" alanına çevirmelerini ve rakip takıma korku

yaşatmalarını ister ve birçok saha, rakip takıma bu korkuyu yaşatmak ve baskı altına almak için dizayn edilir (Wann, 2001) .

Taraftar kitlelerinin bu şekilde yönlendirilmeleri ve rakip ile hakemi etki altına alma çabalarında spor medyasında yer alan saldırganlık içeren şiddet manşetlerinin, mücadelenin zorluğunu anlatım aracı olarak kullanılmaya başlanması, şiddetin oyunun bir parçası oluşunu gösterir niteliktedir. Bu anlayışla, sporun evrensel değerleri ortadan kalkar; “savaşmak”, “parçalamak”, “ölümüne oynamak” ifadeleri sıradan bir hale gelir. İnsanları farklı noktalara götüren bu futbol anlayışında, “topun çeşitli gel-gitlerden sonra kalelerden birine girmesi, golü atan takımı tutanlar açısından dünyanın fethi anlamına gelmektedir. Gol atanlar “kahraman” yiyenler “hain” hakem “satılmış” veya “harikadır” (Cengiz ve Yenel , 2004) .

Wann’ın fikirlerini destekleyici bulgulara Türkiye’de profesyonel ve amatör futbolcular üzerinde yapılan bir araştırma ile de ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre futbolcuların seyircilerden etkilenme durumuyla ilgili yapılan bu çalışmada, profesyonel ve amatör futbolcular kendi seyircilerinin maça gelmesinden % 91 civarında olumlu etkilendiklerini belirtmiştir. Maça seyircisiz çıkan profesyonel futbolcuların % 55.5’nin, amatör futbolcuların ise % 28.3’ünün morallerinin bozulduğu anlaşılmıştır. Taraftarın gelmemesi dışında futbolcuların yapılan kötü tezahüratlar ile performanslarının düştüğü sonucuna varılmıştır (Arslan ve ark., 2003).

Hakemlerin baskı altına alınmaları durumuna dair, şiddet olaylarına bakış açılarını içeren televizyon yorumları, köşe yazıları, yönetici, antrenör ve futbolcu demeçlerinde “Kör hakem ver-me-yin”, “Hakeme takıldık” ve “Hakem Yaktı” gibi hedef gösterici üslupların kullanılması ile hakemlerin baskı altında kaldıklarının söylenebilir. Orta Anadolu bölgesinde görev yapan hakemlerin % 54.2’sinin “spor medyasından” etkilendiklerini ifade etmeleri müsabaka öncesi ve sonrasında spor medyasında yer alan haberlerin işleniş tarzından ve baskılardan endişe duydukları şeklinde yorumlanabilir. Hakemler yaratılan baskı ortamının planlı bir şekilde bilinçli olarak oluşturulduğuna olan inançlarını “Futbolcuların Seyirci Saldırganlığı Üzerinde

etkisine” dair sorulan soruya %52.9’unun “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” diyerek belirtmişlerdir (Cengiz ve Pulur , 2004) .

Sonuç olarak, günümüz medya söylemlerinin şiddete dayandırılması, taraftar kitlelerinin de müsabakaya bakış açılarını değiştirmiştir. Bu kitleler müsabakalara sadece kazanma amacını güderek gelmek ve bu uğurda her türlü şeyi yapmanın gerekliliğini benimsemişlerdir. Kitleler müsabaka sonunda elde edilecek olan galibiyetin nasıl elde edildiğinden ziyade elde edilip edilmediği ile ilgilenmektedir. Bu uğurda baskı uygulayabilecekleri tüm imkanları kullanmak ve ürkütücü bir atmosfer yaratıp rakip takımı ve hakemleri etki altına almak istemektedirler.

Yukarıda özetlenen araştırmalarda, futbol maçlarında tribündeki seyirci sayısının ve baskısının, hakemin deneyiminin, oyuncuların statülerinin, hakem kararlarını etkileyen birer etken oldukları görülmektedir. Bu araştırmada bu etkenlerden biri olan kalabalık sesinin hakem kararlarına etkisi incelenecektir. Ayrıca hakem kararlarının deneyime ve klasmana göre farklılaşıp farklılaşmadığı veya bağlantılı ilişki olup olmadığı incelenecektir.

AMAÇ

Futbol, özellikle günümüzde geniş halk kitleleri tarafından izlenen yaygın bir spordur. Futbolda oyunun niteliğini de önemli ölçüde etkileyen hakem kararları, kalabalık seyirci kitlesinin çıkardığı ses başta olmak üzere, çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Hakem kararlarının özellikle ev sahibi takımın taraftarları olan seyircilerin futbol müsabakası sırasındaki tezahüratlarından etkilenip etkilemediği, Hakemin deneyimli ya da deneyimsiz olmasının kalabalık sesinden farklı düzeylerde etkilenmeye yol açıp açmadığı, hakemlerin kesinlik içermeyen pozisyonlarda genellikle ev sahibi takım oyuncularını lehine karar verip vermedikleri gibi konular medyada önemli tartışmalara konu olmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, futbol hakemlerinin kararlarında etkili olabilecek kalabalık seyirci topluluğunun sesinin, hakemlik deneyiminin ve hakemlik seviyesi değişkenlerinin incelenmesidir. Bu genel amaçla, araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin, sunulan pozisyonlar hakkında verdikleri kararlar farklılaşmakta mıdır?
2. Tribünlerdeki seyirci sesinin duyulduğu ve duyulmadığı koşullarda hakemlerin pozisyonlar hakkında verdikleri kararlar farklılaşmakta mıdır?
3. Görev yaptıkları klasmana göre (profesyonel lig-amatör lig), hakemlerin pozisyonlar hakkında verdikleri kararlar farklılaşmakta mıdır?

ÖNEM

Spor müsabakalarında ev sahibi takımın daha avantajlı olduğu kabul edilmektedir. Gerçekten de kalabalık seyirci topluluklarının çıkardığı sesin bunda önemli bir rol oynadığına ilişkin kanıtlar vardır. Bu araştırma üst düzey hakemlerin müsabaka sırasında vermiş oldukları kararların, taraftarların sesinden etkilenip etkilenmediğini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilecek ve deneyim ile kararlar arasındaki ilişkiyi değerlendirecektir.

Araştırmanın sonucunda ortaya çıkacak olan bulguların bu konu üzerinde yapılmış önceki araştırmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ayrıca ülkemizde bu konuya ilişkin bir araştırmanın bundan önce hiç yapılmamış olmasından dolayı bu araştırma bir önem kazanmaktadır.

SAYILTI

Bu araştırmada hakem ve yardımcı hakemin karar verme süreçleri arasında bir fark olmadığı varsayılmaktadır.

SINIRLILIKLAR

Araştırma verileri, gerçek saha koşullarında değil araştırmacı tarafından oluşturulan deneysel bir ortamda toplanmıştır. Saha ortamında, farklı hava koşullarında, farklı yorgunluk düzeylerinde ve müsabakanın farklı evrelerinde verilen kararlar ile laboratuvar ortamında verilen kararlar arasında farklılıklar olabilir.

II. BÖLÜM YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma deneysel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada veriler Ankara Bölgesi futbol hakemlerinden elde edilmiştir. Ankara bölgesinde görevli 361 hakem vardır. Bunların 278'i amatör ligde, 83'ü profesyonel liglerde görev yapmaktadır.

Araştırmada Ankara Bölgesindeki hakemlerin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Bu amaçla hakemlerin antrenman yaptıkları üç farklı tarihte antrenman sahasına gidilmiştir. Bu üç gün süresince herhangi bir gün antrenmana gelen toplam 149 hakeme ulaşılmıştır. Bu da Ankara bölgesindeki hakemlerin % 53'üne karşılık gelmektedir. Üç gün içerisinde hiç antrenmana gelmeyen hakemler araştırmaya dahil edilmemiştir.

Araştırma grubunda yer alan 149 hakemin 59'u profesyonel liglerde, 90'ı amatör liglerde görev yapmaktadır. Hakemler deneyimlerine göre iki kategoriye ayrılmışlardır. Hakemlik geçmişleri 1-4 yıl arasında olanlar “deneyimsiz hakem” olarak, hakemlik geçmişleri 5 yıl ve üzerinde olanlar ise “deneyimli hakem” olarak kategorilendirilmiştir.

Hakemler klasmanlarına göre de “profesyonel” ve “amatör” olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadırlar.

Araştırma grubundaki hakemlerin yaklaşık yarısı (n=74), sunulan pozisyonları maçtaki seyircilerin seslerinin de duyulabildiği “sesli koşul”da, diğer yarısı ise (n=75) seyirci sesinin duyulmadığı (sesin araştırmacı tarafından kasıtlı olarak kesildiği) “sessiz koşul”da izlemiştir.

Verilerin Toplama Süreci

Bu araştırmada veriler 2004 yılının Kasım-Aralık aylarında toplanmıştır. Hakemlere, üç ayrı tarihte antrenman sahasında ulaşılmış; yapılacak araştırma ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra hakemler, bu araştırma için araştırmacı tarafından özel olarak hazırlanan deneysel ortama alınmışlardır. Deney ortamı, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Ankara Őubesinde ve Ankara 19 Mayıs stadyumu basın odasında oluşturulmuştur.

Laboratuvar ortamında hakemlere sunulan görüntüler, Toshiba A50-106 Satelite modelindeki diz üstü bilgisayar ile Sony VPL-X600U model barco kullanılarak 1.24 * 1.24 m. büyüklüğündeki beyaz perdeye aktarılmıştır. Futbol maçlarındaki kalabalık sesi ise deney ortamına ALTEK marka GA4200 model anfi kullanılarak, 300 Watt'lık bir hoparlör ile verilmiştir.

Laboratuvar ortamında hakemlerin verecekleri kararları incelemek için, Türkiye Süper Ligi ile Avrupa'daki farklı ülkelerin profesyonel futbol liglerinde 2000-2004 yılları içerisinde oynanan maçlardan 18 pozisyon seçilmiştir. Gerçek futbol maçlarından seçilen bu pozisyonlar hakemlere sesli ve sessiz olmak üzere iki farklı koşulda sunulmuştur. Bu pozisyonlara ilişkin görüntülere ulaşmak için Türkiye Futbol Federasyonu EPAK eğitim materyallerinden kaynak olarak yararlanılmıştır.

Hakemler laboratuvar ortamına 7'şer kişilik gruplar halinde alınmışlardır. Hakemlere, izleyecekleri pozisyonlarda hangi takımın ev sahibi ya da misafir takım olduğu konusunda herhangi bir bilgi vermekten özellikle kaçınılmıştır. Ekranaya yansıtılan her bir pozisyon hakemler tarafından 7'şer kişilik gruplar halinde birlikte izlenmiştir. Hakemler bir pozisyonu seyrederken, o pozisyonda maçın hakeminin verdiği karar görüntüye yansımadan öncesinde, hakemlerin o pozisyonla ilgili kendi kararlarını belirtmeleri için 6 saniye süreyle o görüntü dondurulmuştur.

Hakemlerin yarısına (n=74), pozisyonlar seyirci sesinin duyulduğu "sesli" koşulda izletilmiş; diğer yarısına ise (n=75) pozisyonlar seyirci sesinin duyulmadığı "sessiz" koşulda izletilmiştir.

Hakemlerden, pozisyonlar hakkındaki kendi kararlarını, dağıtılan formlarda ilgili seçeneği işaretleyerek belirtmeleri istenmiştir. Formlarda, her pozisyon için dört seçenek sunulmaktadır:

- A) İhlal yok
- B) İhlal var / kart gerekmez
- C) İhlal var / Sarı Kart
- D) İhlal var / Kırmızı Kart

Eğer hakem yukarıdaki seçeneklerden hiçbirini doldurmayıp boş bırakmış ise, (a) şıkkı yani ihlal yok kararında olduğu kabul edilmiştir. Bu yargıya düdüğünü çalıp oyunu durdurmeyen hakemin ihlalin olmadığı kararında olduğu düşüncesinden yola çıkılarak varılmıştır.

Hakemlerin karar verdikleri bu dört unsur Futbol Oyun Kuralları kitabındaki 12 Kural'a (Fauller ve Fena Hareketler) göre şu şekillerde belirtilmektedir;

Direkt Serbest Vuruş

Eğer, bir oyuncu aşağıda belirtilen 6 ihlalden birisini hakemin kanaatince dikkatsiz, kontrolsüz veya aşırı güç kullanarak yaparsa rakip takım lehine bir direkt serbest vuruş verilir:

- Rakibe tekme atarsa veya tekme atmaya teşebbüs ederse,
- Rakibi çelmelerse veya çelmelemeye teşebbüs ederse,
- Rakibin üstüne sıçrarsa,
- Rakibe şarj yaparsa,
- Rakibe vurursa veya vurmaya teşebbüs ederse,
- Rakibini iterse.

Ayrıca, eğer bir oyuncu aşağıdaki 4 ihlalden birini yaparsa, rakip takım lehine bir direkt serbest vuruş verilir:

- Topu kazanmak için ayakla müdahale ederken (tackle) topa dokunmadan önce rakibe dokunursa,
- Rakibini tutarsa,
- Rakibe tükürürse,

- Topu eliyle bilerek oynarsa (kendi ceza alanındaki kaleci hariç).

Endirekt Serbest Vuruş

Kaleci, kendi ceza sahasında, aşağıdaki 4 ihlalden birini yaparsa, rakip takım lehine bir endirekt serbest vuruş verilir:

- Topu eliyle kontrol ettikten sonra altı saniye içinde oyuna bırakmazsa
- Topu oyuna bıraktıktan sonra, top başka bir oyuncuya değmeden önce, topa tekrar eliyle dokunursa,
- Takım arkadaşı tarafından ayakla bilerek kendisine verilen topa eliyle dokunursa,
- Takım arkadaşının taç atışından doğrudan gelen topa eliyle dokunursa,

Eğer bir oyuncu hakemin kanaatine göre aşağıdaki ihlallerden birini yaparsa rakip takım lehine bir endirekt serbest vuruş verilir:

- Tehlikeli tarzda oynarsa,
- Rakibinin ilerlemesine mani olursa,
- Kalecinin elindeki topu oyuna sokmasına engel olursa,
- 12.maddede belirtilmeyen bir nedenden dolayı oyuncunun ihtar veya ihraç edilmesi için oyun durdurulduğunda.

Futbol Oyun Kuralları kitabına göre sarı kart veya kırmızı kart gerektirecek haller şunlardır :

İhtar Verilecek Haller

Eğer, bir oyuncu aşağıdaki 7 ihlalden birini yaparsa ihtar verilip sarı kart gösterilir:

1. Sportmenliğe aykırı davranıştan suçlu ise,
2. Hakeme veya hakemin kararlarına sözle veya hareketle itiraz ederse,
3. Oyun kurallarını devamlı ihlal ederse,
4. Oyunun tekrar başlamasını geciktirirse,
5. oyun bir köşe vuruşu veya serbest vuruş ile tekrar başlarken gerekli mesafeye açılmaz ise,

6. hakemin izni olmaksızın oyun alanına ilk kez girer veya tekrar girerse,
7. hakemin izni olmaksızın oyun alanını kasıtlı olarak terk ederse.

İhraç Verilecek Haller

Eğer, bir oyuncu aşağıdaki 7 ihlalden birini yaparsa ihraç edilip kırmızı kart gösterilir:

1. Ciddi faullü oyundan suçlu ise,
2. Şiddetli hareketten suçlu ise,
3. Rakibe veya bir başkasına tükürürse,
4. Topa bilerek elle oynayıp rakip takımın bariz golünü veya gol atma şansını önlerse (kendi ceza alanındaki kaleci hariç)
5. Kaleye doğru ilerleyen rakibin bariz gol atma şansını serbest vuruş veya penaltı vuruşu gerektiren bir ihlal ile önlerse,
6. Saldırgan, hakaret edici veya küfürlü bir şekilde konuşursa ve/veya jest ve el kol hareketleri yaparsa,
7. Aynı maçta ikinci bir ihtar alırsa (FIFA, 2004) .
- 8.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler sınıflandırılmış ve ki-kare istatistiğiyle analiz edilmiştir.

Ki-kare istatistiği kategorik değişkenlerin düzeylerine giren birey ya da nesnelerin manidar bir farklılık gösterip göstermediğini test eden bir istatistiktir. Bu çalışmada kullanılan ki-kare istatistiği ise, iki değişken için ki-kare istatistiğidir. Bu teknik iki kategorik ya da biri kategorik diğeri sıralamalı iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test eder. İki değişken arasında ilişkinin olması, yani $p < .05$, bir değişkenin düzeylerindeki cevapların diğer değişkenin düzeylerinde farklılaştığını gösterir. Beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı % 20'yi aşıyorsa ve araştırmacının denek sayısını artırması mümkün değilse, 1) İlgili satır ve sütunun düzeylerinde, mantıklıysa, birleştirmeye gidilir 2) İlgili satır ya da sütun analiz dışı bırakılabilir 3) Yorumlar çapraz tablo üzerinden yapılır (Büyüköztürk, 2004). Bu çalışmada mantıklı olan birleştirmeler yapılmış ancak yine de beklenen

değeri 5'in altında olan gözenek sayıları bazı tablolarda % 20'yi geçmiştir. Satırların veya sütunların çıkarılması araştırmanın ve araştırmacının amacına ters düştüğü için söz konusu yorumlar çapraz tablo üzerinden yapılmıştır.

III. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

1- Deneyimli ve Deneyimsiz Hakemlerin Kararlarına İlişkin Bulgular ve Yorum

Deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin her bir pozisyon için verdikleri kararlara ilişkin bulgular pozisyon sırasına göre aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1.1. Birinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 1				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	9	20	47	10	86
	%	10,5%	23,3%	54,7%	11,6%	100,0%
Deneyimli	Sayı	4	15	28	16	63
	%	6,3%	23,8%	44,4%	25,4%	100,0%
Toplam		13	35	75	26	149
Toplam %		8,7%	23,5%	50,3%	17,4%	100,0%

$$\chi^2= 5,41 \quad sd=3 \quad p=0,14$$

Birinci pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kararları, sırasıyla, ihlal var sarı kart (% 54,7), ihlal var kart gerekmez (%23,3), ihlal var kırmızı kart (%11,6), ihlal yok (%10,5) şeklinde sıralanmaktadır. Deneyimli hakemlerin kararları ise, sırasıyla, ihlal var sarı kart (%44,4), ihlal var kırmızı kart (%25,4), ihlal var kart gerekmez (%23,8) ve ihlal yok (% 6,3) şeklinde sıralanmaktadır. Tablo 1.1'de görüleceği gibi Deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin birinci pozisyon hakkında verdikleri kararların sıralaması farklılaşmaktadır.

Ancak hakemlerin deneyimli ya da deneyimsiz olmaları ile birinci pozisyonda verilen kararlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($\chi^2= 5,41$; $p>.05$).

1.2. İkinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 2				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	5	18	61	2	86
	%	5,8%	20,9%	70,9%	2,3%	100,0%
Deneyimli	Sayı	3	13	45	2	63
	%	4,8%	20,6%	71,4%	3,2%	100,0%
Toplam		8	31	106	4	149
Toplam %		5,4%	20,8%	71,1%	2,7%	100%

2. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin dağılımının ihlal var sarı kart:% 70,9; ihlal var kart gerekmez (% 20,9), ihlal yok (% 5,8), ihlal var kırmızı kart (% 2,3) olarak, deneyimli hakemlerin dağılımının ise ihlal var sarı kart (% 71,4) ihlal var kart gerekmez (% 20,6), ihlal yok (% 4,8), ihlal var kırmızı kart (% 3,2) olarak gerçekleştiği gözlenmiştir. Tüm sütunlarda benzer oranlar olması (deneyimsiz-deneyimli) 2. pozisyon ile ilgili olarak, deneyimli ve deneyimsiz hakemler arasında benzer görüşler olduğu şeklinde yorumlanabilir.

1.3. Üçüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 3			
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	35	49	2	86
	%	40,7%	57,0%	2,3%	100,0%
Deneyimli	Sayı	32	30	1	63
	%	50,8%	47,6%	1,6%	100,0%
Toplam		67	79	3	149
Toplam %		45,0%	53,0%	2,0%	100%

3. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin dağılımının ihlal var kart gerekmez (% 57,0), ihlal yok (%40,7), var sarı kart (% 2,3) olarak ; deneyimli hakemlerin dağılımının ise ihlal yok (% 50,8), ihlal var kart gerekmez (% 47,6), ihlal var sarı kart (%1,6) olarak gerçekleştiği gözlenmiştir. Sütunlardaki oranlar karşılaştırıldığında 3. pozisyon için hakemler arasında deneyim bakımından çok farklı sonuçlar olmadığı gözlenmektedir. Her iki grupta da büyük çoğunluk ihlal yok ve ihlal var kart gerekmez görüşünde birleşmişlerdir.

1.4. Dördüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 4				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	7	16	51	12	86
	%	8,1%	18,6%	59,3%	14,0%	100,0%
Deneyimli	Sayı	4	17	33	9	63
	%	6,3%	27,0%	52,4%	14,3%	100,0%
Toplam		11	33	84	21	149
Toplam %		7,4%	22,1%	56,4%	14,1%	100%

$$\chi^2=1,623 \quad sd=3 \quad p=0,65$$

4.pozisyon için deneyimsiz hakemlerin dağılımı ihlal var sarı kart:% 59,3; ihlal var kart gerekmez (% 18,6), ihlal var kırmızı kart (% 14), olarak ;ihlal yok (% 8,1), deneyimli hakemlerin dağılımı ise ihlal var sarı kart (% 52,4), ihlal var kart gerekmez (% 27), ihlal var kırmızı kart (% 14,3) ve ihlal yok (% 6,3) olarak gözlenmiştir. Bu sonuçlar oranların birbirine yakın olduğunu yani deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin bu pozisyon için de benzer görüşü paylaştıklarını göstermektedir. Bu sonuçları, elde ettiğimiz ki-kare sonuçları da desteklemektedir ($\chi^2=1,623$; $p>.05$).

1.5. Beşinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 5				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	15	23	46	2	86
	%	17,4%	26,7%	53,5%	2,3%	100,0%
Deneyimli	Sayı	10	21	32	0	63
	%	15,9%	33,3%	50,8%	,0%	100,0%
Toplam		25	44	78	2	149
Toplam %		16,8%	29,5%	52,3%	1,3%	100%

5. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin dağılımı ihlal var sarı kart (% 53,5), ihlal var kart gerekmez (% 26,7), ihlal yok (% 17,4), ihlal var kırmızı kart (% 2,3) olarak ; deneyimli hakemlerin dağılımı ise ihlal var sarı kart (% 50,8), ihlal var kart gerekmez (% 33,3), ihlal yok (% 15,9) olarak gözlenmiştir. Bu tabloda da deneyime göre görüşler arasında benzerlikler olduğu görülmektedir.

1.6. Altıncı Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 6				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	3	21	61	1	86
	%	3,5%	24,4%	70,9%	1,2%	100,0%
Deneyimli	Sayı	3	17	42	1	63
	%	4,8%	27,0%	66,7%	1,6%	100,0%
Toplam		6	38	103	2	149
Toplam %		4,0%	25,5%	69,1%	1,3%	100%

6. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin dağılımı ihlal var sarı kart (% 70,9), ihlal var kart gerekmez (% 24,4), ihlal yok (% 3,5), ihlal var kırmızı kart (% 1,2) olarak ; deneyimli hakemlerin dağılımı ise ihlal var sarı kart (% 66,7) ihlal var kart gerekmez (% 25,5), ihlal yok (%4,0), ihlal var kırmızı kart (% 1,3) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonda deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin büyük oranda (ortalama: % 69,1) ihlal var sarı kart görüşünde birleştikleri ve yine diğer kategoriler açısından da aralarında büyük farklılık olmadığı görülmektedir.

1.7. Yedinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 7				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	5	8	63	10	86
	%	5,8%	9,3%	73,3%	11,6%	100,0%
Deneyimli	Sayı	0	6	53	4	63
	%	,0%	9,5%	84,1%	6,3%	100,0%
Toplam		5	14	116	14	149
Toplam %		3,4%	9,4%	77,9%	9,4%	100%

7. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 73,3), ihlal var kart gerekmez (% 9,3), ihlal var kırmızı kart(% 11,6) ve ihlal yok (% 5). Deneyimli hakemlerin dağılımları ise ihlal var sarı kart (%84,1), ihlal var sarı kart (% 9,5), ihlal var kırmızı kart (% 6,3) ve ihlal yok (% 0) olarak saptanmıştır. Bu pozisyonda da hakemlerin deneyimlerine göre büyük oranda birbirlerine benzer kategorilere dağıldığı görülmektedir. Genel olarak ise ortalama % 77,9 oranında pozisyonun sarı kart gerektiği görüşünde birleşmişlerdir.

1.8. Sekizinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 8				
		İhlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	2	19	54	11	86
	%	2,3%	22,1%	62,8%	12,8%	100,0%
Deneyimli	Sayı	1	13	47	2	63
	%	1,6%	20,6%	74,6%	3,2%	100,0%
Toplam		3	32	101	13	149
Toplam %		2,0%	21,5%	67,8%	8,7%	100%

8. pozisyon için deneyimsiz ve deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 62,8), ihlal var kart gerekmez (% 22,1), ihlal var kırmızı kart (% 12,8) ve ihlal yok (% 2,3) olarak saptanmıştır. Deneyimli hakemlerin ise ihlal var sarı kart (% 74,6), ihlal var kart gerekmez (% 20,6), ihlal var kırmızı kart (% 3,2) ve ihlal yok (% 1,6) olarak saptanmıştır. 8. pozisyon için hakemlerin deneyimlerine göre yine büyük oranda birbirlerine benzer kategorilere dağıldığı görülmektedir. Genel olarak ise ortalama % 67,8 oranında bu pozisyonun sarı kartı gerektirdiği görüşünde birleşmişlerdir.

1.9. Dokuzuncu Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 9			
		ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	1	22	63	86
	%	1,2%	25,6%	73,3%	100,0%
Deneyimli	Sayı	0	7	56	63
	%	,0%	11,1%	88,9%	100,0%
Toplam		1	29	119	149
Toplam %		,7%	19,5%	79,9%	100%

9. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 73,3), ihlal var sarı kart (% 25,6) ve ihlal var kart gerekmez (% 1,2) olarak deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı ise ihlal var kırmızı kart (% 88,9), ihlal var sarı kart (% 11,1) ve ihlal var kart gerekmez (% 0) olarak saptanmıştır. 9. pozisyonda hiçbir hakem ihlal yok dememiştir. Ayrıca ihlal var kart gerekmez diyenlerin oranı da tüm grup içinde % 0,7 yani gözardı edilebilecek kadar azdır.

Genel toplam içinde hakemler ortalama % 79,9 oranında bu pozisyonun kırmızı kartı gerektirdiği görüşünde birleşmişlerdir. Ayrıca diğer kategoriler arasında da deneyime göre büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

1.10. Onuncu Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 10				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	4	28	51	3	86
	%	4,7%	32,6%	59,3%	3,5%	100,0%
Deneyimli	Sayı	2	15	44	2	63
	%	3,2%	23,8%	69,8%	3,2%	100,0%
Toplam		6	43	95	5	149
Toplam %		4,0%	28,9%	63,8%	3,4%	100%

10. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 59,3), ihlal var kart gerekmez (% 32,6), ihlal yok (% 4,7) ve ihlal var kırmızı kart (% 3,5) olarak saptanırken deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 69,8), ihlal var kart gerekmez (% 23,8), ihlal yok (3,2) ve ihlal var kırmızı kart (% 3,2) olarak gözlenmiştir. 10. pozisyon için hakemlerin deneyimleri açısından büyük oranda birbirlerine benzer kategorilere dağıldığı görülmektedir. Genel olarak ise ortalama % 63,8 oranında bu pozisyonun sarı kartı gerektirdiği görüşünde birleşilmiştir.

1.11. Onbirinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 11				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	41	27	15	3	86
	%	47,7%	31,4%	17,4%	3,5%	100,0%
Deneyimli	Sayı	34	17	10	2	63
	%	54,0%	27,0%	15,9%	3,2%	100,0%
Toplam		75	44	25	5	149
Toplam %		50,3%	29,5%	16,8%	3,4%	100%

11. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 47,7), ihlal var kart gerekmez (% 31,4), ihlal var sarı kart (% 17,4) ve ihlal var kırmızı kart (% 3,5) olarak belirlenirken deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 54,0), ihlal var kart gerekmez (%27,0), ihlal var

sarı kart (% 15,9) ve ihlal var kırmızı kart (% 3,2) olarak belirlenmiştir. 11. pozisyon için hakemlerin görüşleri deneyimleri açısından büyük oranda farklılıklar göstermemektedir. Tüm grubun % 50,3'ünün bu pozisyonda ihlal olmadığı görüşünde oldukları da tablodan anlaşılmaktadır.

1.12. Onikinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 12				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	5	31	42	8	86
	%	5,8%	36,0%	48,8%	9,3%	100,0%
Deneyimli	Sayı	2	18	39	4	63
	%	3,2%	28,6%	61,9%	6,3%	100,0%
Toplam		7	49	81	12	149
Toplam %		4,7%	32,9%	54,4%	8,1%	100%

12. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 48,8), ihlal var kart gerekmez (% 36,0), ihlal var kırmızı kart (% 9,3) ve ihlal yok (% 5,8) olarak tespit edilmiştir. Deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı ise ihlal var sarı kart (% 61,9), ihlal var kart gerekmez (% 28,6), ihlal var kırmızı kart (% 6,3) ve ihlal yok (% 3,2) olarak tespit edilmiştir. 12. pozisyon için hakemler genel olarak ihlal olduğu görüşünde olup, kartın gerekip gerekmediği ve kartın rengi konusunda aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Ancak deneyim açısından hakemlerin görüşleri arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

1.13. Onüçüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 13				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	9	48	19	10	86
	%	10,5%	55,8%	22,1%	11,6%	100,0%
Deneyimli	Sayı	7	23	22	11	63
	%	11,1%	36,5%	34,9%	17,5%	100,0%
Toplam		16	71	41	21	149
Toplam %		10,7%	47,7%	27,5%	14,1%	100%

$$\chi^2=5,91 \quad sd=3 \quad p=0,12$$

13. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 55,8), ihlal var sarı kart (% 22,1), ihlal var kırmızı kart (% 11,6) ve ihlal yok (% 10,5) olarak tespit edilmiştir. Deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 36,5), ihlal var sarı kart (% 34,9) ihlal var kırmızı kart (% 17,5) ve ihlal yok (%11,1) olarak tespit edilmiştir. 13. pozisyon için hakemlerin görüşleri farklılık göstermekte olup bu farklılığın deneyimli olup olmama konusunda farklılaşmadığı görülmektedir. Deneyimli olma ile bu pozisyonun yorumları arasında manidar bir ilişki olmadığını $\chi^2=5,91$; $p>.05$ değerleriyle de daha açıkça görmekteyiz.

1.14. Ondördüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 14				
		Ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	3	22	53	8	86
	%	3,5%	25,6%	61,6%	9,3%	100,0%
Deneyimli	Sayı	3	10	49	1	63
	%	4,8%	15,9%	77,8%	1,6%	100,0%
Toplam		6	32	102	9	149
Toplam %		4,0%	21,5%	68,5%	6,0%	100%

14. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 61,6), ihlal var kart gerekmez (% 25,6), ihlal var kırmızı kart (% 9,3) ve ihlal yok (% 3,5) olarak tespit edilirken deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 77,8), ihlal var kart gerekmez (% 15,9), ihlal yok (% 4,8) ve ihlal var kırmızı kart (% 1,6) olarak tespit edilmiştir. 14. pozisyon için hakemlerin görüşleri genellikle sarı kart gerektiği (% 68,5) şeklindedir. Deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin kategorilere dağılımında bir miktar farklılık olduğu da tablodan anlaşılmaktadır.

1.15. Onbeşinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 15				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	12	18	49	7	86
	%	14,0%	20,9%	57,0%	8,1%	100,0%
Deneyimli	Sayı	3	8	48	4	63
	%	4,8%	12,7%	76,2%	6,3%	100,0%
Toplam		15	26	97	11	149
Toplam %		10,1%	17,4%	65,1%	7,4%	100%

$$\chi^2=6,68 \quad sd=3 \quad p=0,08$$

15. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 57,0), ihlal var kart gerekmez (% 20,9), ihlal yok (% 14,0) ve ihlal var kırmızı kart (% 8,1) olarak tespit edilmiştir. Deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var sarı kart (% 76,2), ihlal var kart gerekmez (% 12,7), ihlal var kırmızı kart (% 6,3), ihlal yok (% 4,8) olarak tespit edilmiştir. 15. pozisyon için hakemlerin görüşleri genellikle sarı kart gerektiği (% 65,1) şeklindedir. Oranların kategorilere dağılımında oldukça farklılıklar görülmesine rağmen, $\chi^2=6,68$; $p>.05$ değerlerinden bu farklılığın manidar olmadığı gözlenmektedir.

1.16. Onaltıncı Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 16				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	5	10	34	37	86
	%	5,8%	11,6%	39,5%	43,0%	100,0%
Deneyimli	Sayı	1	2	26	34	63
	%	1,6%	3,2%	41,3%	54,0%	100,0%
Toplam		6	12	60	71	149
Toplam %		4,0%	8,1%	40,3%	47,7%	100%

16. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 43,0), ihlal var sarı kart (% 39,5), ihlal var kart gerekmez (% 11,6) ve ihlal yok (% 5,8) olarak belirlenmiştir. Deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 54,0), ihlal var sarı kart (% 41,3), ihlal yok (% 1,6) ve ihlal var kart gerekmez (% 3,2) olarak tespit edilmiştir. Bu

pozisyonda görüşler genel olarak sarı ve kırmızı kart gerekir şeklinde olurken, deneyime göre görüşler arasında görünen bu fark çok büyük görünmemektedir.

1.17. Onyedinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 17				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	32	22	22	10	86
	%	37,2%	25,6%	25,6%	11,6%	100,0%
Deneyimli	Sayı	34	14	11	4	63
	%	54,0%	22,2%	17,5%	6,3%	100,0%
Toplam		66	36	33	14	149
Toplam %		44,3%	24,2%	22,1%	9,4%	100%

$$\chi^2=4,64 \quad sd=3 \quad p=0,20$$

17. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 37,2), ihlal var kart gerekmez (% 25,6), ihlal var sarı kart (% 25,6), ve ihlal var kırmızı kart (% 11,6) olarak belirlenirken deneyimli hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 54,0), ihlal var kart gerekmez (% 22,2), ihlal var sarı kart (% 17,5), ihlal var kırmızı kart (% 6,3) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyon hakkında hakemlerin görüşleri oldukça dağınık olup, deneyim ile belirtilen görüşler arasında manidar bir ilişki olmadığı $\chi^2=4,64$; $p>.05$ değerleri sonucunda görülmüştür.

1.18. Onsekizinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 18				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Deneyimsiz	Sayı	3	3	39	41	86
	%	3,5%	3,5%	45,3%	47,7%	100,0%
Deneyimli	Sayı	1	4	18	40	63
	%	1,6%	6,3%	28,6%	63,5%	100,0%
Toplam		4	7	57	81	149
Toplam %		2,7%	4,7%	38,3%	54,4%	100%

18. pozisyon için deneyimsiz hakemlerin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 47,7), ihlal var sarı kart (% 45,3), ihlal yok (% 3,5) ve ihlal var kart gerekmez (% 3,5) olarak tespit edilmiştir. Deneyimli hakemlerin kategorilere

göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 63,5), ihlal var sarı kart (% 28,6), ihlal var kart gerekmez (%6,3) ve ihlal yok (% 1,6) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonun sert olduğu konusunda tüm hakemler fikir birliğine varmışken, deneyime göre oranlar arasında da bir miktar farklılık olduğu gözlenmektedir. Deneyimsiz hakemler büyük oranda sarı kart gerekir derken, deneyimli hakemler ise büyük oranda kırmızı kart gerektiren bir pozisyon olarak değerlendirmişlerdir.

2- Profesyonel ve Amatör Liglerde Görev Yapan Hakemlerin Kararları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular ve Yorum

Profesyonel ve amatör liglerde görev yapan hakemlerin her bir pozisyon için verdikleri kararlara ilişkin bulgular, pozisyon sırasına göre aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

2.1. Birinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 1				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	2	14	26	17	59
	%	3,4%	23,7%	44,1%	28,8%	100,0%
Amatör	Sayı	11	21	49	9	90
	%	12,2%	23,3%	54,4%	10,0%	100,0%
Toplam	Sayı	13	35	75	26	149
	%	8,7%	23,5%	50,3%	17,4%	100%

$$\chi^2= 11,18 \quad sd=3 \quad p=0,01$$

1.pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 44,1), ihlal var kırmızı kart (% 28,8), ihlal var kart gerekmez (% 23,7) ve ihlal yok (% 3,4) olarak belirlenirken amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 54,4), ihlal var kart gerekmez (% 23,3), ihlal yok (% 12,2) ve ihlal var kırmızı kart (% 10,0) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyon hakkında hakemlerin görüşleri genellikle sarı kart gösterilmesi şeklinde olup, profesyonel lig ile amatör lig hakemi olmanın bu pozisyon hakkında verilen kararları anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir ($\chi^2= 11,18$; $p<.05$).

2.2. İkinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 2				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	3	12	42	2	59
	%	5,1%	20,3%	71,2%	3,4%	100,0%
Amatör	Sayı	5	19	64	2	90
	%	5,6%	21,1%	71,1%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	8	31	106	4	149
	%	5,4%	20,8%	71,1%	2,7%	100%

2. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 71,2), ihlal var kart gerekmez (% 20,3), ihlal yok (% 5,1) ve ihlal var kırmızı kart (% 3,4) olarak tespit edilmiştir. Amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var sarı kart (% 71,1), ihlal var kart gerekmez (% 21,1), ihlal yok (% 5,6), ihlal var kırmızı kart (% 2,2) olarak gözlenmiştir. 2. pozisyon için hakemlerin büyük çoğunluğu sarı kart gösterilmesi gerektiği şeklindedir. Profesyonel ve amatör lig hakemleri arasında pozisyonun yorumuyla ilgili olarak büyük ölçüde benzerlik gözlenmektedir.

2.3. Üçüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 3			
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	29	27	3	59
	%	49,2%	45,8%	5,1%	100,0%
Amatör	Sayı	38	52	0	90
	%	42,2%	57,8%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	67	79	3	149
	%	45,0%	53,0%	2,0%	100%

3. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 49,2), ihlal var kart gerekmez (%45,8) ve ihlal var sarı kart(% 5,1) olarak bulunmuştur. Amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 57,8), ihlal yok (% 42,2), ihlal var sarı kart (%

0) olarak saptanmıştır. 3. pozisyon için hakemlerin büyük çoğunluğu ihlal yok ve ihlal var kart gerekmez kategorilerinde toplanmıştır. Sarı kart gerekir diyenlerin oranı çok az, kırmızı kart gerekir diyen hakem ise hiç yoktur. Profesyonel ve amatör lig hakemleri arasında bu pozisyonda büyük ölçüde benzer yorumlar gözlenmiştir.

2.4. Dördüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 4				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	4	14	31	10	59
	%	6,8%	23,7%	52,5%	16,9%	100,0%
Amatör	Sayı	7	19	53	11	90
	%	7,8%	21,1%	58,9%	12,2%	100,0%
Toplam	Sayı	11	33	84	21	149
	%	7,4%	22,1%	56,4%	14,1%	100%

$$\chi^2=0,98 \quad sd=3 \quad p=0,81$$

4.pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 52,5), ihlal var kart gerekmez (% 23,7), ihlal var kırmızı kart (% 16,9) ve ihlal yok (% 6,8) olarak tespit edilmiştir. Amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı ise sırasıyla ihlal var sarı kart (% 58,9), ihlal var kart gerekmez (% 21,1), ihlal var kırmızı kart (% 12,2) ve ihlal yok (% 7,8) olarak ortaya çıkmıştır. Bu pozisyon hakkında profesyonel ve amatör lig hakemlerinin görüşleri genellikle birbirine benzerdir. Profesyonel veya amatör lig hakemi olmayla pozisyonun yorumu arasında manidar bir ilişki yoktur. ($\chi^2=0,98$; $p>.05$).

2.5. Beşinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 5				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	11	16	32	0	59
	%	18,6%	27,1%	54,2%	,0%	100,0%
Amatör	Sayı	14	28	46	2	90
	%	15,6%	31,1%	51,1%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	25	44	78	2	149
	%	16,8%	29,5%	52,3%	1,3%	100%

5.pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 54,2), ihlal var kart gerekmez (% 27,1), ihlal yok (% 18,6) ve ihlal var kırmızı kart (% 0) olarak tespit edilirken amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 51,1), ihlal var kart gerekmez (% 31,1), ihlal yok (% 15,6) ve ihlal var kırmızı kart (% 2,2) olarak ortaya çıkmıştır. Bu pozisyonun yorumuyla ilgili olarak hakemlerin görüşleri farklılık göstermekle birlikte hakemlerin profesyonel lig ya da amatör lig hakemi olmalarıyla ilgili olarak verilen kararlarda büyük ölçüde farklılıklar bulunmadığı gözlenmektedir.

2.6. Altıncı Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 6				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	3	14	41	1	59
	%	5,1%	23,7%	69,5%	1,7%	100,0%
Amatör	Sayı	3	24	62	1	90
	%	3,3%	26,7%	68,9%	1,1%	100,0%
Toplam		6	38	103	2	149
	%	4,0%	25,5%	69,1%	1,3%	100%

6.pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 69,5), ihlal var kart gerekmez (% 23,7), ihlal yok (% 5,1), ihlal var kırmızı kart (% 1,7) olarak tespit edilirken amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla, ihlal var sarı kart (% 68,9), ihlal var kart gerekmez (%26,7), ihlal yok (% 3,3), ihlal var kırmızı kart (% 1,1) olarak tespit edilmiştir. 6. pozisyonla ilgili olarak profesyonel ve amatör lig hakemlerinin görüşleri birbirine çok benzerdir. Profesyonel veya amatör lig hakemi olmayla pozisyonun yorumu arasında bir ilişkinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

2.7. Yedinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 7				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	0	5	49	5	59
	%	,0%	8,5%	83,1%	8,5%	100,0%
Amatör	Sayı	5	9	67	9	90
	%	5,6%	10,0%	74,4%	10,0%	100,0%
Toplam		5	14	116	14	149
%		3,4%	9,4%	77,9%	9,4%	100%

7.pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 83,1), ihlal var kart gerekmez (% 8,5), ihlal var kırmızı kart (% 8,5), ihlal yok (% 0), olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı ihlal var sarı kart (% 74,4), ihlal var kart gerekmez (% 10,0), ihlal var kırmızı kart (% 10,0) ihlal yok (% 5,6) olarak gözlenmiştir. 7. pozisyonla ilgili olarak profesyonel ve amatör lig hakemlerinin görüşleri birbirine çok yakındır. Hakemler bu pozisyonun sarı kart gerektirdiği konusunda genel olarak görüşbirliğinde olup, bu durum profesyonel ya da amatör lig hakemi olmayla pozisyonun yorumu arasında bir ilişkinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

2.8. Sekizinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 8				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	1	9	46	3	59
	%	1,7%	15,3%	78,0%	5,1%	100,0%
Amatör	Sayı	2	23	55	10	90
	%	2,2%	25,6%	61,1%	11,1%	100,0%
Toplam		3	32	101	13	149
%		2,0%	21,5%	67,8%	8,7%	100%

8. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 78,0), ihlal var kart gerekmez (% 15,3), ihlal var kırmızı kart(% 5,1), ihlal yok (% 1,7) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 61,1), ihlal var kart gerekmez (% 25,6), ihlal var kırmızı kart(% 11,1), ihlal yok (% 2,2) olarak gözlenmiştir. 8. pozisyonla ilgili olarak profesyonel ve amatör lig hakemlerinin görüşleri arasında farklılıklar

bulunmasına karşın bu farklılıkların çok büyük olmadıkları söylenebilir. Hakemler 8. pozisyonun sarı kart gerektirdiği konusunda büyük oranda birleşmişlerdir.

2.9. Dokuzuncu Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 9			
		ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	0	5	54	59
	%	,0%	8,5%	91,5%	100,0%
Amatör	Sayı	1	24	65	90
	%	1,1%	26,7%	72,2%	100,0%
Toplam		1	29	119	149
%		,7%	19,5%	79,9%	100%

9. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 91,5), ihlal var sarı kart (% 8,5), ihlal var kart gerekmez (% 0,0) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (%72,2), ihlal var sarı kart (% 26,7), ihlal var kart gerekmez (% 1,1) olarak gözlenmiştir. 9. pozisyonun kırmızı kart gerektirdiği görüşünde çok büyük oranda birleşen hakemlerin görev yaptıkları lig bakımından verilen kararlarda büyük miktarda oransal farklılık bulunmaktadır.

2.10. Onuncu Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 10				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	1	11	45	2	59
	%	1,7%	18,6%	76,3%	3,4%	100,0%
Amatör	Sayı	5	32	50	3	90
	%	5,6%	35,6%	55,6%	3,3%	100,0%
Toplam		6	43	95	5	149
%		4,0%	28,9%	63,8%	3,4%	100%

10. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 76,3), ihlal var kart gerekmez (% 18,6), ihlal var kırmızı kart (% 3,4), ihlal yok (% 1,7) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 55,6), ihlal var kart gerekmez (% 35,6),

ihlal yok (% 5,6), ihlal var kırmızı kart (% 3,3) olarak gözlenmiştir. 10. pozisyonu hakemlerin çoğunluğu ihlal var ve sarı kart gerekir şeklinde yorumlamışlardır. Bu pozisyon için profesyonel ve amatör lig hakemlerinin kararları arasında büyük değişiklikler gözlenmektedir.

2.11. Onbirinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 11				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	33	16	8	2	59
	%	55,9%	27,1%	13,6%	3,4%	100,0%
Amatör	Sayı	42	28	17	3	90
	%	46,7%	31,1%	18,9%	3,3%	100,0%
Toplam		75	44	25	5	149
%		50,3%	29,5%	16,8%	3,4%	100%

11. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 55,9), ihlal var kart gerekmez (% 27,1), ihlal var sarı kart (% 13,6), ihlal var kırmızı kart (% 3,4) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 46,7), ihlal var kart gerekmez (% 31,1), ihlal var sarı kart (% 18,9), ihlal var kırmızı kart (% 3,3) olarak ortaya çıkmıştır. 11. pozisyon için hakemlerin kararları değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte profesyonel ve amatör lig hakemlerinin bu pozisyonla ilgili kararlarında büyük ölçüde benzerlik gözlenmektedir.

2.12. Onikinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 12				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	2	14	40	3	59
	%	3,4%	23,7%	67,8%	5,1%	100,0%
Amatör	Sayı	5	35	41	9	90
	%	5,6%	38,9%	45,6%	10,0%	100,0%
Toplam		7	49	81	12	149
%		4,7%	32,9%	54,4%	8,1%	100%

12. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 67,8), ihlal var kart gerekmez (% 23,7), ihlal var kırmızı kart (% 5,1), ihlal yok (% 3,4) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 45,6), ihlal var kart gerekmez (% 38,9), ihlal var kırmızı kart (% 10,0), ihlal yok (% 5,6) olarak tespit edilmiştir. 12. pozisyon için hakemlerin büyük kısmı ihlal var kart gerekmez ve ihlal var sarı kart görüşlerinde birleşmişlerdir. Profesyonel ve amatör lig hakemlerinin bu pozisyonla ilgili kararlarına bakıldığında büyük oranda farklılıklar bulunduğu görülmektedir.

2.13. Onüçüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 13				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	7	24	19	9	59
	%	11,9%	40,7%	32,2%	15,3%	100,0%
Amatör	Sayı	9	47	22	12	90
	%	10,0%	52,2%	24,4%	13,3%	100,0%
Toplam		16	71	41	21	149
%		10,7%	47,7%	27,5%	14,1%	100%

$$\chi^2= 1,985 \text{ sd}=3 \text{ p}=0,576$$

13. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 40,7), ihlal var sarı kart (% 32,2), ihlal var kırmızı kart (% 15,3), ihlal yok (% 11,9) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 52,2), ihlal var sarı kart (% 24,4), ihlal var kırmızı kart (% 13,3), ihlal yok (% 10,0) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonda hakemlerin kategorilere göre dağılımı oldukça dağınık olmuştur. Ancak profesyonel ve amatör lig hakemlerinin bu pozisyonla ilgili kararları birbirlerine oldukça yakın değerler vermiştir. Bu benzerlik özellikle ihlal yok ve ihlal var kırmızı kart sütunlarında birbirine çok daha yakındır. Bu farklılığın anlamlı olmadığı $\chi^2= 1,985$ $p>.05$ değerleriyle de açıkça ortaya çıkmaktadır.

2.14. Ondördüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 14				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	3	6	49	1	59
	%	5,1%	10,2%	83,1%	1,7%	100,0%
Amatör	Sayı	3	26	53	8	90
	%	3,3%	28,9%	58,9%	8,9%	100,0%
Toplam		6	32	102	9	149
%		4,0%	21,5%	68,5%	6,0%	100%

14. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 83,1), ihlal var kart gerekmez (% 10,2), ihlal yok (% 5,1), ihlal var kırmızı kart (% 1,7) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 58,9), ihlal var kart gerekmez (% 28,9), ihlal var kırmızı kart (% 8,9), ihlal yok (% 3,3) olarak gözlenmiştir. 14. pozisyonda verilen kararlar büyük çoğunlukla (% 68,5) ihlal var sarı kart gerekir yönünde olmuştur. Profesyonel ve amatör ligde görev yapan hakemler açısından bakıldığında farklı klasmanda görev yapan hakemlerin birbirlerinden oldukça farklı kararlar verdikleri göze çarpmaktadır.

2.15. Onbeşinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 15				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	1	3	49	6	59
	%	1,7%	5,1%	83,1%	10,2%	100,0%
Amatör	Sayı	14	23	48	5	90
	%	15,6%	25,6%	53,3%	5,6%	100,0%
Toplam		15	26	97	11	149
%		10,1%	17,4%	65,1%	7,4%	100%

$$\chi^2 = 21,221 \quad sd=3 \quad p=,000$$

15. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 83,1), ihlal var kırmızı kart (% 10,2), ihlal var kart gerekmez (% 5,1), ihlal yok (% 1,7) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 53,3), ihlal var kart gerekmez (% 25,6),

ihlal yok (% 15,6), ihlal var kırmızı kart (% 5,6) olarak tespit edilmiştir. 15. pozisyon için hakemlerin büyük kısmı (% 65,1) ihlal var sarı kart gerekir görüşündedir. Profesyonel ve amatör lig hakemi olmayla bu pozisyonla ilgili karar verme arasında manidar bir ilişki olduğu gözlenmiştir ($\chi^2= 21,221$; $p<.05$).

2.16. Onaltıncı Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 16				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	0	2	21	36	59
	%	,0%	3,4%	35,6%	61,0%	100,0%
Amatör	Sayı	6	10	39	35	90
	%	6,7%	11,1%	43,3%	38,9%	100,0%
Toplam		6	12	60	71	149
%		4,0%	8,1%	40,3%	47,7%	100%

16. pozisyonun kararıyla ilgili profesyonel lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 61,0), ihlal var sarı kart (% 35,6), ihlal var kart gerekmez (% 3,4), ihlal yok (% 0,0) olarak; amatör lig hakemlerinin kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 43,3), ihlal var kırmızı kart (% 38,9), ihlal var kart gerekmez (% 11,1), ihlal yok (% 6,7) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyon için hakemler özellikle ihlal var sarı kart ve ihlal var kırmızı kart gerekir görüşlerinde yığılma göstermişlerdir. Profesyonel ve amatör lig hakemi olmanın pozisyonun yorumunu etkilemesine bakıldığında, hakemlerin klasman farkının pozisyonun yorumunu büyük ölçüde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

2.17. Onyedinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 17				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	33	13	10	3	59
	%	55,9%	22,0%	16,9%	5,1%	100,0%
Amatör	Sayı	33	23	23	11	90
	%	36,7%	25,6%	25,6%	12,2%	100,0%
Toplam		66	36	33	14	149
%		44,3%	24,2%	22,1%	9,4%	100%

$$\chi^2= 6,293 \quad sd=3 \quad p=0,10$$

17. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kararlarına göre kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 55,9), ihlal var kart gerekmez (% 22,0), ihlal var sarı kart (% 16,9), ihlal var kırmızı kart (% 5,1) olarak; amatör lig hakemlerinin kararlarına göre kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 36,7), ihlal var kart gerekmez (% 25,6), ihlal var sarı kart (% 25,6), ihlal var kırmızı kart (% 12,2) olarak tespit edilmiştir. 17. pozisyon için hakemlerin kararları çeşitlilik göstermektedir. Profesyonel ve amatör lig hakemlerinin bu pozisyonla ilgili kararlarına bakıldığında klasmana göre farklılıklar bulunmasına rağmen, bu farklılıkların anlamlı olmadığı $\chi^2=6,293$; $p>.05$ değerlerinden anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle bu pozisyonda profesyonel veya amatör lig hakemi olmanın verilen kararı manidar bir şekilde etkilemediği söylenebilir.

2.18. Onsekizinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 18				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Profesyonel	Sayı	1	3	11	44	59
	%	1,7%	5,1%	18,6%	74,6%	100,0%
Amatör	Sayı	3	4	46	37	90
	%	3,3%	4,4%	51,1%	41,1%	100,0%
Toplam		4	7	57	81	149
		2,7%	4,7%	38,3%	54,4%	100%

18. pozisyon için profesyonel lig hakemlerinin kararlarına göre kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 74,6), ihlal var sarı kart (% 18,6), ihlal var kart gerekmez (% 5,1), ihlal yok (% 1,7) olarak; amatör lig hakemlerinin kararlarına göre kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 51,1), ihlal var kırmızı kart (% 41,1), ihlal var kart gerekmez (% 4,4), ihlal yok (% 3,3) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyon için hakemlerin büyük kısmı ihlal var kırmızı kart gerekir görüşünde birleşmişken, profesyonel ve amatör lig hakemlerinin bu pozisyonla ilgili kararlarının birbirlerine göre çok büyük oranda farklılık gösterdiği görülmektedir.

3- Sesli ve Sessiz Ortamlarda Pozisyonları İzleyen Hakemlerin Kararları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular ve Yorum

Sesli ve sessiz ortamlarda pozisyonları izleyen hakemlerin her bir pozisyon için verdikleri kararlara ilişkin bulgular, pozisyon sırasına göre aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

3.1. Birinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 1				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	5	18	34	17	74
	%	6,8%	24,3%	45,9%	23,0%	100,0%
Sessiz	Sayı	8	17	41	9	75
	%	10,7%	22,7%	54,7%	12,0%	100,0%
Toplam		13	35	75	26	149
	%	8,7%	23,5%	50,3%	17,4%	100%

$$\chi^2 = 3,829 \quad sd=3 \quad p=0,28$$

1.pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 45,9), ihlal var kart gerekmez (% 24,3), ihlal var kırmızı kart (% 23,0), ihlal yok (% 6,8) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 54,7), ihlal var kart gerekmez (% 22,7), ihlal var kırmızı kart (% 12,0), ihlal yok (% 10,7) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara neden olmadığı oranların birbirlerine yakınlıklarından anlaşılmaktadır. Bu farklılığın manidarlığına yönelik yapılan ki-kare testi sonucunda, pozisyonları sesli ve sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki olmadığı bulunmuştur($\chi^2 = 3,829$; $p > .05$).

3.2. İkinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 2				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	2	13	57	2	74
	%	2,7%	17,6%	77,0%	2,7%	100,0%
Sessiz	Sayı	6	18	49	2	75
	%	8,0%	24,0%	65,3%	2,7%	100,0%
Toplam		8	31	106	4	149
	%	5,4%	20,8%	71,1%	2,7%	100%

2. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 77,0), ihlal var kart gerekmez (% 17,6), ihlal yok (% 2,7), ihlal var kırmızı kart (% 2,7) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 65,3), ihlal var kart gerekmez (% 24,0), ihlal yok (% 8,0), ihlal var kırmızı kart (% 2,7) olarak gözlenmiştir. 2. pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlar açısından büyük farklılıklar olmadığı tablodan anlaşılmaktadır.

3.3. Üçüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 3			
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	Toplam
Sesli	Sayı	34	38	2	74
	%	45,9%	51,4%	2,7%	100,0%
Sessiz	Sayı	33	41	1	75
	%	44,0%	54,7%	1,3%	100,0%
Toplam		67	79	3	149
	%	45,0%	53,0%	2,0%	100,0%

3. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 51,4), ihlal yok (% 45,9), ihlal var sarı kart (% 2,7) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların

oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 54,7), ihlal yok (% 44,0), ihlal var sarı kart (% 1,3) olduğu görülmektedir. Bu pozisyona hiçbir hakem kırmızı kart gerekir dememiştir. Pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda fazla bir fark oluşturmadığı gözlenmiştir.

3.4. Dördüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 4				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	4	15	40	15	74
	%	5,4%	20,3%	54,1%	20,3%	100,0%
Sessiz	Sayı	7	18	44	6	75
	%	9,3%	24,0%	58,7%	8,0%	100,0%
Toplam		11	33	84	21	149
	%	7,4%	22,1%	56,4%	14,1%	100%

$$\chi^2 = 5,132 \quad sd=3 \quad p=0,16$$

4.pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 54,1), ihlal var kart gerekmez (% 20,3), ihlal var kırmızı kart (% 20,3), ihlal yok (% 5,4) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 58,7), ihlal var kart gerekmez (% 24,0), ihlal yok (% 9,3), ihlal var kırmızı kart (% 8,0) olarak gözlenmiştir. 4. pozisyonu hakemlerin sesli ve sessiz izlemesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara yol açmadığı tablodan anlaşılmaktadır. Bu farklılıkların manidarlığına ilişkin yapılan ki-kare sonucu da farklılığın manidar olmadığını göstermektedir ($\chi^2 = 5,132$; $p > .05$).

3.5. Beşinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 5				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	10	23	39	2	74
	%	13,5%	31,1%	52,7%	2,7%	100,0%
Sessiz	Sayı	15	21	39	0	75
	%	20,0%	28,0%	52,0%	,0%	100,0%
Toplam		25	44	78	2	149
	%	16,8%	29,5%	52,3%	1,3%	100%

5.pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 52,7), ihlal var kart gerekmez (% 31,1), ihlal yok (% 13,5) ihlal var kırmızı kart (% 2,7) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 52,0), ihlal var kart gerekmez (% 28,0), ihlal yok (% 20,0) olduğu görülmektedir. 5. pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara neden olmadığı tablo değerlerinin birbirlerine yakınlıklarından anlaşılmaktadır.

3.6. Altıncı Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 6				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	1	21	50	2	74
	%	1,4%	28,4%	67,6%	2,7%	100,0%
Sessiz	Sayı	5	17	53	0	75
	%	6,7%	22,7%	70,7%	,0%	100,0%
Toplam		6	38	103	2	149
%		4,0%	25,5%	69,1%	1,3%	100%

6.pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (67,6), ihlal var kart gerekmez (% 28,4), ihlal var kırmızı kart (% 2,7), ihlal yok (% 1,4) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (70,7), ihlal var kart gerekmez (% 22,7), ihlal yok (% 6,7) olarak gözlenmiştir. 6. pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklar oluşturmadığı tablo değerlerinden anlaşılmaktadır. Bu tabloda pozisyonu sesli ve sessiz izleyenlerin büyük kısmının (% 69,1) sarı kart gerektiği kararında birleşmişlerdir.

3.7. Yedinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 7				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	2	5	57	10	74
	%	2,7%	6,8%	77,0%	13,5%	100,0%
Sessiz	Sayı	3	9	59	4	75
	%	4,0%	12,0%	78,7%	5,3%	100,0%
Toplam		5	14	116	14	149
%		3,4%	9,4%	77,9%	9,4%	100%

7.pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 77,0), ihlal var kırmızı kart (% 13,5), ihlal var kart gerekmez (% 6,8), ihlal yok (% 2,7) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 78,7), ihlal var kart gerekmez (% 12,0), ihlal var kırmızı kart (% 5,3), ihlal yok (%4,0) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonu da sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklar olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, tüm grubun % 77,9'u pozisyonun sarı kart gerektirdiği konusunda hemfikirdir.

3.8. Sekizinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 8				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	0	15	51	8	74
	%	,0%	20,3%	68,9%	10,8%	100,0%
Sessiz	Sayı	3	17	50	5	75
	%	4,0%	22,7%	66,7%	6,7%	100,0%
Toplam		3	32	101	13	149
%		2,0%	21,5%	67,8%	8,7%	100%

8. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 68,9), ihlal var kart gerekmez (% 20,3), ihlal var kırmızı kart (% 10,8), olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 66,7), ihlal var kart gerekmez (% 22,7), ihlal var kırmızı kart (% 6,7), ihlal yok (% 4,0)

olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonda da sesli ve sessiz izlemenin hakemlerin verdikleri kararlarda çok etkili olmadığı tablo değerlerinden çıkarılabilir.

3.9. Dokuzuncu Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 9			
		ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	1	13	60	74
	%	1,4%	17,6%	81,1%	100,0%
Sessiz	Sayı	0	16	59	75
	%	,0%	21,3%	78,7%	100,0%
Toplam		1	29	119	149
	%	,7%	19,5%	79,9%	100,0%

9. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 81,1), ihlal var sarı kart (% 17,6), ihlal var kart gerekmez (% 1,4) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 78,7), ihlal var sarı kart (% 21,3) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonu sesli ve sessiz izleyen hakemlerin büyük bölümü kırmızı kart gerektiren bir pozisyon olduğu görüşüne sahiptir. Hakemlerin % 79,9'u pozisyonun kırmızı kart gerektirdiği görüşünde birleşmişlerdir. Ayrıca pozisyonun yorumunda sesli ve sessiz izlemenin etkili olmadığı da görülmektedir.

3.10. Onuncu Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 10				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	3	20	47	4	74
	%	4,1%	27,0%	63,5%	5,4%	100,0%
Sessiz	Sayı	3	23	48	1	75
	%	4,0%	30,7%	64,0%	1,3%	100,0%
Toplam		6	43	95	5	149
	%	4,0%	28,9%	63,8%	3,4%	100%

10. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 63,5), ihlal var kart gerekmez (% 27,0), ihlal var kırmızı kart (% 5,4), ihlal yok (% 4,1) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 64,0), ihlal var kart gerekmez (% 30,7), ihlal yok (% 4,1), ihlal var kırmızı kart (% 1,3) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonu sesli ve sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararlar büyük oranda örtüşmektedir. Her iki gruptan da yaklaşık % 64'ü pozisyonun sarı kart gerektirdiği konusunda aynı kararı paylaşmaktadırlar.

3.11. Onbirinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 11				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	43	19	9	3	74
	%	58,1%	25,7%	12,2%	4,1%	100,0%
Sessiz	Sayı	32	25	16	2	75
	%	42,7%	33,3%	21,3%	2,7%	100,0%
Toplam		75	44	25	5	149
%		50,3%	29,5%	16,8%	3,4%	100%

11. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok (% 58,1), ihlal var kart gerekmez (%25,7), ihlal var sarı kart (% 12,2), ihlal var kırmızı kart (% 4,1) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal yok (% 42,7), ihlal var kart gerekmez (% 33,3), ihlal var sarı kart (% 21,3), ihlal var kırmızı kart (% 2,7) olarak ortaya çıkmıştır. Karar konusunda çok büyük oranda hemfikirlik olmadığı tablodan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, sesli ve sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında bir ilişki olmadığı söylenebilir.

3.12. Onikinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 12				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	3	26	38	7	74
	%	4,1%	35,1%	51,4%	9,5%	100,0%
Sessiz	Sayı	4	23	43	5	75
	%	5,3%	30,7%	57,3%	6,7%	100,0%
Toplam		7	49	81	12	149
%		4,7%	32,9%	54,4%	8,1%	100%

12. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 51,4), ihlal var kart gerekmez (% 35,1), ihlal var kırmızı kart (% 9,5), ihlal yok (% 4,1) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 57,3), ihlal var kart gerekmez (% 30,7), ihlal var kırmızı kart (% 6,7), ihlal yok (% 5,3) olarak tabloda görülmektedir. Bu pozisyonun kararlarının verilmesinde sesli ve sessiz izlenmesinin büyük farklılıklar oluşturmadığı görülmektedir.

3.13. Onüçüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 13				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	8	33	22	11	74
	%	10,8%	44,6%	29,7%	14,9%	100,0%
Sessiz	Sayı	8	38	19	10	75
	%	10,7%	50,7%	25,3%	13,3%	100,0%
Toplam		16	71	41	21	149
%		10,7%	47,7%	27,5%	14,1%	100%

$$\chi^2=0,613 \quad sd=3 \quad p=0,89$$

13. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 44,6), ihlal var sarı kart (% 29,7), ihlal var kırmızı kart (% 14,9), ihlal yok (% 10,8) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların kategorilere göre dağılımı sırasıyla ihlal var kart gerekmez (% 50,7), ihlal var sarı kart (% 25,3), ihlal var kırmızı kart (% 13,3), ihlal

yok (% 10,7) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonun sesli ve sessiz izleyenlerin kararlarının birbirlerine benzerlikleri dikkat çekici boyuttadır. Başka bir deyişle pozisyonu sesli ya da sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki bulunmamaktadır ($\chi^2= 0,613$; $p>.05$).

3.14. Ondördüncü Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 14				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	1	17	48	8	74
	%	1,4%	23,0%	64,9%	10,8%	100,0%
Sessiz	Sayı	5	15	54	1	75
	%	6,7%	20,0%	72,0%	1,3%	100,0%
Toplam		6	32	102	9	149
	%	4,0%	21,5%	68,5%	6,0%	100%

14. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranlarının dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (% 64,9), ihlal var kart gerekmez (%23,0), ihlal var kırmızı kart (% 10,8), ihlal yok (% 1,4) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranlarının dağılımı sırasıyla ihlal var sarı kart (%72,0), ihlal var kart gerekmez (%20,0), ihlal yok (% 6,7), ihlal var kırmızı kart (%1,3) olarak gözlenmiştir. 14. pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda farklılıklara sebep olduğu tablo bilgilerinden görülmektedir.

3.15. Onbeşinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 15				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	10	8	51	5	74
	%	13,5%	10,8%	68,9%	6,8%	100,0%
Sessiz	Sayı	5	18	46	6	75
	%	6,7%	24,0%	61,3%	8,0%	100,0%
Toplam		15	26	97	11	149
	%	10,1%	17,4%	65,1%	7,4%	100%

$$\chi^2= 5,855 \quad sd=3 \quad p=0,12$$

15. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 68,9), ihlal yok (% 13,5), ihlal var kart gerekmez (% 10,8), ihlal var kırmızı kart (% 6,8) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var sarı kart (% 61,3), ihlal var kart gerekmez (% 24,0), ihlal var kırmızı kart (% 8,0), ihlal yok (%6,7) olduğu tablodan görülmektedir. Tablo değerlerinin sesli ve sessiz izlemeye göre çok değişmediği görülmektedir. Bu pozisyonu sesli ve sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki bulunmamaktadır ($\chi^2= 5,855$; $p>.05$).

3.16. Onaltıncı Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 16				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	6	8	28	32	74
	%	8,1%	10,8%	37,8%	43,2%	100,0%
Sessiz	Sayı	0	4	32	39	75
	%	,0%	5,3%	42,7%	52,0%	100,0%
Toplam		6	12	60	71	149
		4,0%	8,1%	40,3%	47,7%	100%

16. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 43,2), ihlal var sarı kart (% 37,8), ihlal var kart gerekmez (% 10,8), ihlal yok (% 8,1) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların oranları kategorilere göre sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 52,0), ihlal var sarı kart (% 42,7), ihlal var kart gerekmez (% 5,3) olarak tabloda yer almıştır. Bu pozisyon için verilen kararlarda sesli ve sessiz izlemenin oranlarda büyük farklılıklara neden olmadıkları söylenebilir. Ayrıca bu pozisyon için verilen kararlar genel olarak sarı ve kırmızı kart gerektiği şeklinde olmuştur.

3.17. Onyedinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 17				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	29	18	17	10	74
	%	39,2%	24,3%	23,0%	13,5%	100,0%
Sessiz	Sayı	37	18	16	4	75
	%	49,3%	24,0%	21,3%	5,3%	100,0%
Toplam		66	36	33	14	149
%		44,3%	24,2%	22,1%	9,4%	100%

$$\chi^2 = 3,565 \quad sd=3 \quad p=0,31$$

17. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 39,2), ihlal var kart gerekmez (% 24,3), ihlal var sarı kart (% 23,0) ihlal var kırmızı kart (% 13,5) olarak; sessiz izleyen hakemlerin verdikleri kararların dağılımı sırasıyla ihlal yok (% 49,3), ihlal var kart gerekmez (% 24,0), ihlal var sarı kart (% 21,3) ihlal var kırmızı kart (% 5,3) olarak gözlenmiştir. Bu pozisyonun sesli ve sessiz izlenmesinin hakemlerin verdikleri kararlarda büyük farklılıklara neden olmadığı oranların birbirlerine benzerliklerinden anlaşılmaktadır. Bu farklılığın manidarlığına yönelik yapılan ki-kare sonucunda, pozisyonları sesli ve sessiz izlemeyle verilen kararlar arasında manidar bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır ($\chi^2 = 3,565$; $p > .05$).

3.18. Onsekizinci Pozisyona İlişkin Bulgular

		Pozisyon 18				
		ihlal yok	ihlal var kart gerekmez	ihlal var sarı kart	ihlal var kırmızı kart	Toplam
Sesli	Sayı	3	3	25	43	74
	%	4,1%	4,1%	33,8%	58,1%	100,0%
Sessiz	Sayı	1	4	32	38	75
	%	1,3%	5,3%	42,7%	50,7%	100,0%
Toplam		4	7	57	81	149
%		2,7%	4,7%	38,3%	54,4%	100%

18. pozisyonun görüntülerini sesli izleyen hakemlerin verdikleri kararların kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 58,1), ihlal var sarı kart (%33,8), ihlal var kart gerekmez (% 4,1), ihlal yok (% 4,1) olarak; sessiz izleyen

hakemlerin verdikleri kararların kategorilere dağılımı sırasıyla ihlal var kırmızı kart (% 50,7), ihlal var sarı kart (% 42,7), ihlal var kart gerekmez (% 5,3), ihlal yok (%1,3) olarak gözlenmiştir. Tabloda ortaya çıkan bu değerlerle pozisyonu sesli ve sessiz izlemenin sarı kart ve kırmızı kart gerekir şeklinde olan kararlarda oransal farklılıkların fazla olduğu gözlenmektedir. Ancak bu farkın büyük olduğu yorumu yapılamayabilir.

IV. BÖLÜM

ÖZET, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu yapılan araştırmada, hakemlerin sesli ve sessiz ortamlarda verdikleri kararlar arasında genel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna varılmıştır. Ancak çapraz tablolar incelendiğinde, .05 düzeyinde anlamlı olmayan farklılıklara rastlanmıştır.

Genel olarak, deneyimli ve deneyimsiz olarak sınıflandırılan hakemlerin verdikleri kararlar arasında manidar farklılıklara rastlanmamıştır. Çapraz tablolar incelendiğinde şu bulgulara varılmıştır; Deneyimsiz hakemler 12 pozisyonda “ihlal yok” kararını verip oyunu devam ettirme bakımından deneyimlilere göre daha fazla oranda yer almışlardır. Yalnızca geri kalan 6 pozisyonda bu durum tam tersi olarak ortaya çıkmıştır.

Hakemlerin müsabaka yönettikleri liglere göre sınıflandırılıp yapılan analizde ise, profesyonel liglerde görev yapan hakemlerin, amatör liglerde görev yapan hakemlere göre kart göstermeye daha eğilimli oldukları bulgusuna erişilmiştir. Özellikle 14, 15, 16, ve 18. pozisyonlardaki kart kullanımlarında profesyonel liglerde görev yapan hakemlerin lehine büyük oranda farklılıklar vardır. Bu bulguyu 9, 10, 12, 13. pozisyonlardaki benzer kararlar desteklemektedir. Ayrıca amatör liglerde görev yapan hakemler, yüzdelik olarak manidar farklılık olmasa da pozisyonların genelinde ‘ihlal yok’ veya ‘ihlal var kart gerekmez’ seçeneğini daha fazla seçme eğilimindedirler. Amatör liglerde görev yapan hakemlerin büyük kısmı aynı zamanda deneyimsiz hakemler kategorisinde de yer aldıklarından, bu bulgu deneyimli-deneyimsiz hakemlerin kararlarından elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Hakemlerin pozisyonlar sesli ve sessiz izlemelerine göre sınıflandırıldığı analizdeki çapraz tablolardan şu sonuçlar gözlemlenmiştir: İki pozisyon haricinde (11 ve 16. pozisyon) diğer 16 pozisyonda da pozisyonları sesli olarak izleyen hakemlerin pozisyonlarda, pozisyonları sessiz olarak izleyen hakemlere göre daha fazla kart gösterdikleri görülmektedir. Yani aynı pozisyon için sesli ortamda karar veren

hakemler sessiz ortamda karar veren hakemlerden daha fazla kırmızı kart veya daha fazla sarı kart göstermişlerdir.

Pozisyonları sesli ve sessiz izleyen hakemlerin oyunu durdurma eğilimine bakıldığında, 11 pozisyonda “ihlal yok” kararını verip oyunu durdurmayanların sayısı sessiz ortamda pozisyonları izleyen hakemlerin lehine daha fazladır. Geri kalan 7 pozisyondan 3’ünde rakamlar birbirine yaklaşık denk iken, 11, 15, 16 ve 18. pozisyonlarda ise bu farklılıklar sesli ortamda pozisyonu izleyen hakemlerin lehinedir. Bu sonuç da daha önce belirtilen sesli ortamda maçı izleyen hakemlerin daha katı cezalandırma eğiliminde olduklarını desteklemektedir.

Pozisyonların değerlendirilmesinde pozisyonları sesli ve sessiz ortamlarda izleyen hakemlerin çoğunluğu bir seçenekte yığılmış ya da birbirine yakın iki seçenekte toplanmışlardır. Bazı pozisyonlarda tüm hakemlerin bir şıkkı hiç işaretlemedikleri görülmüştür. İşaretlenmeyen seçenek genellikle ya ‘İhlal yok’ seçeneği, ya da ‘İhlal var Kırmızı Kart’ seçeneği olmuştur. Bunun, pozisyonun özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sesli ve sessiz ortamlarda verilen kararların analiz sonuçlarının Evans ve Bellon’ın (2000) aktardığı İngiltere Premier Liginde yapılmış olan benzer bir çalışma ile ortak sonuçlar ortaya çıkardığı söylenebilir. Benzer bulgular Nevill ve arkadaşlarının (2000) yaptığı araştırma sonucunda da desteklenmektedir. Bu bulguların Tversky ve Kahneman’ın (1974) ortaya atmış olduğu, karar vermede kullanılan ipuçlarının çok güvenilir ve açık olmadığı zamanlarda kalabalık sesi gibi ipuçlarının önem kazanabileceği ve bu durumda sesin bilgiden çok bilgi içermeyen ipuçlarına götürebileceği iddiası ile ilişkilendirilebileceği de söylenebilir.

Hakemlerin deneyimi göz önüne alınarak yapılan analizlerde ise pek çok pozisyonda deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin benzer karar verdikleri ortaya çıkmıştır. Pozisyonlardan 11’inde deneyimli hakemler deneyimsiz hakemlerden daha fazla oranda kart göstermişlerdir. Ancak deneyimsiz hakemlerin deneyimli hakemlerden daha fazla kart gösterdiği pozisyon sayısı da 7’dir. Bu sayıların birbirlerine yakınlığı da daha önce belirtilen deneyimli ve deneyimsiz hakemlerin benzer kararlar verdikleri bulgusunu desteklemektedir. Bazı pozisyonlarda hakemler

ihlalin olduğu konusunda hemfikir olup, sarı kart gerekip gerekmediği konusunda farklı kararlar vermişlerdir. Bazı pozisyonlarda ise hakemler kartın gerekliliği konusunda fikir birliği sağlamış ama rengi konusunda farklı kararlar vermişlerdir.

Bu bulgular, deneyimli veya profesyonel liglerde görev yapan hakemlerin oyunda gerginlik arttığında oyunu durdurup ortamı sakinleştirme eğiliminde olduklarının göstergesi olarak kabul edilebileceği gibi, deneyimsiz ya da amatör ligde görev yapan hakemlerin oyunu durdurmaktan çekindiklerinin bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Bu görüşten yola çıkılarak deneyimli hakemlerin deneyimle beraber oyunun durması gerektiğine kanaat getirme eğilimlerinin daha güçlü olduğu görüşü ortaya atılabilir.

Bundan sonra yapılacak yeni çalışmalarda aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi önerilmektedir.

1. Bu ve benzeri konularda araştırma yapacak olan araştırmacılara hakemlere sunulacak olan seçenekleri kategorilere düşen kişi sayısının artması için ‘İhlal yok’ ve ‘İhlal var’ ile sınırlandırmaları önerilebilir.
2. Kullanılan pozisyonlardaki doğru kararların hakemlik deneyimi yüksek olan hakem eğitici gruplarına danışılarak, onların çoğunluğunun verdiği kararı uzman görüşü olarak doğru karar kabul ederek benzeri bir çalışma yapılabilir.
3. Bu çalışmaya katılan hakemlerin, sunulan pozisyonlardaki hakemlerin kararlarını görmeleri pozisyon durdurularak engellenmiştir. İleride yapılabilecek bir çalışmada hakemler iki gruba ayrılıp bir kısmının pozisyondaki hakemin kararını görüp karar vermeleri, diğer bir kısmının ise bu çalışmada olduğu gibi pozisyondaki hakemin kararını görmeden karar vermeleri sağlanarak her iki grubun karşılaştırmasının yapılması ve bu doğrultuda saptamalarda bulunulması tavsiye edilebilir. Ayrıca ortama verilen kalabalık sesinin seviyesinin ses ölçme cihazı ile saptanması sağlanabilir.

4. Hakem eğitimlerinde, hakemlere sesli ve sessiz ortamlarda pozisyonlar izlettirilip bu geri bildirimler onlara verilebilir. Hakemlerin eğitimlerinde performanslarını olumlu etkileyici bir faktör olarak kullanılabilir.

SUMMARY

The general aim of this research is to examine the factors which can be effective on football referees' decisions on the field. Referees were shown 18 different positions which were taken from some European leagues and Turkish Super League. The subjects were taken in a laboratory condition which was created by the researcher, as 7 referees in each group. No information was given regarding the home or away team. In this study, half of the referees (N:74) were shown the positions with crowd noise and the rest (N:75) were shown in silence. Right after the incident occurred, without knowing the game referee's decisions, the positions were paused for 6 seconds and referees were asked to make their decisions and select their choices on the forms which were given to them. The choices were; a-No foul b-Foul but no yellow card c-Foul with yellow card d-Foul with red card

In this study the data was taken from 149 football referees (90 in amateur leagues and 59 in professional leagues) who are in Ankara district. There are 361 football referees in Ankara district (278 in amateur leagues and 83 in professional leagues) and 149 football referees are %53 percent of all referees in Ankara district. Referees were divided in to two groups according to their experience. Those who have been refereeing between 1-4 years were classified as 'unexperienced referees' and those who have been refereeing for 5 years and above have been classified as 'experienced referees'. Also referees were divided in to two groups according to their refereeing level. Those who are refereeing in amateur leagues were classified as 'amateur' and those who are refereeing in professional leagues were classified as 'professional'.

Cross Tabs were used to analyse the data. CHI- Square was used to determine the statistical significance. In general no significant difference was found between experienced referees' and unexperienced referees' decisions but when the cross tabs were investigated, it was seen that 'unexperienced referees' decided 'No foul' in 12 positions more than experienced referees'. It was found that those who are refereeing in professional leagues tend to use their yellow cards more than those who

are refereeing in amateur leagues. Also in general those who are refereeing in amateur leagues tend to choose 'No foul' and 'Foul but no yellow card' options more. Because of the fact that most of those who are refereeing in amateur leagues are in the category of unexperienced referees, this result is supporting the results which were found in experienced referees - unexperienced referees category.

It was seen that the referees who watched the positions with spectator noise showed more yellow or red cards than the referees who watched the positions in silence. Also the referees who watched the positions with spectator noise tend to stop the game more than the referees who watched the game in silence.

This results can be interpreted in two ways. It can be said that experienced referees or the referees who referee in professional leagues tend to stop and cool down the game when the tension is high or it can be taken as a sign that unexperienced referees or the referees who referee in amateur leagues hesitate to stop the game.

KAYNAKÇA

- Abernethy B. (1993). **Attention**. Handbook of Research of Sport Psychology (İçinde), syf. 127, Macmillan Publishing Company New York.
- Adair, J.. 2000) . **Karar verme ve Problem Çözme**. Çev : Kalaycı Nurdan. (syf 17-18 Gazi Kitabevi ANKARA.
- Andersen B. M. (2000) . **Doing Sport Psychology**. Human Kinetics, Champaign, USA syf. 31, 231
- Arıpınar , E (1992). **Türkiye’de futbol hakemliği**. Türk Futbol Tarihi 1-2. Cilt ,syf 30-31, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları , Mart Matbacılık, İstanbul.
- Arslan C., Ramazanoğlu F., Yıldırım E. , Karahüseyinoğlu M.F. (2003). **Amatör ve Profesyonel Futbolcuların Seyircilerden Etkilenme Faktörlerinin Araştırılması**. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 17-20 Ekim 2004, Antalya ,Kongre CD’si.
- Bakırcıoğlu, R. (2000). **İlköğretim ortaöğretim yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışma** (beşinci baskı) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balyan M., Gençer R.T. (2004). **Türk Futbol Hakemlerinin, Hakemliğe Başlama Kararları Üzerine Bir İnceleme**. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 17-20 Ekim 2004, Antalya ,Kongre CD’si.
- Baron, R. A. (1995). **Psychology** , Third Edition, A Simon & Schuster Company MA
- Başaran İ. E. (2000). **Yönetim**. Feryal Matbası, Ankara, syf. 197-98.
- Burwitz L. (1995). **Developing and Acquiring Football Skills**. Proceedings of the

3rd World Congress on Science And Football , Reilly T., Bangsbo J.,Hughes M. Cardiff, Wales, (Eds), 9-13 April 1995, sayfa 201-205.

Büyüköztürk, Ş. (2004). **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**. Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Cel, A. , (1994). Hakemlik Psikolojisi, (çev. : A., Kin), **Futbol bilim ve teknoloji Dergisi** , Sayı :1 , sf.21-23.

Cengiz R. , Pulur A. (Basımda) Futbol Hakemlerinin şiddet olaylarına bakış açıları üzerine bir araştırma. **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi** Sayı:1.

Cengiz R., Pulur A. (2004). **Hakemlerin Fair play olaylarına bakış açıları**. Celal Bayar Üniversitesi Spor Felsefesi ve Sosyal bilimleri Sempozyumu,17-20 Kasım,Manisa Özet Bildiriler Kitapçığı.

Corner J., Buchanan J. , Morcedai H. (2001). Dynamic Decision Problem Structuring. **Journal of Multi-Criteria Decison Analysis** 10:129-141.

Cox R. L., Stavros L. (1998). **Home Advantage in Football: The Perceptions of Professional Players**,Moray House Institute of Education. Heriot-Watt University, Scotland.

Doğan B., Eniseler N., Vurgun H. (2000). **Futbol Hakemleri ile İlgili Maç Öncesi ve Sonrası Çıkan haberler ve Yorumlanması**. 2. Futbol ve Bilim Kongresi Özet Kitapçığı, 16-17-18 Ekim 2000, sayfa 8.

Durna , E. (1997). **Türkiye’de Futbol ve Hakem**. Yıldızlar matbaacılık, İstanbul.

Eklblom B. (1994). **Handbook of Sports Science and Football**. Blackwell Scientific Publication, Oxford, syf. 100.

- Evans, R. ve Bellion, E. (2000). **For the Good of the Game**. Youth Sports International, California, USA.
- FIFA. (1996). History of football. **Fifa Magazine** , April 96 , sf. 6-7 , 20-21.
- FIFA. (1996). The Referee is a Part of the Game. **Fifa Magazine**, March 96 sf. 46.
- FIFA, (2004) .**Futbol Oyun Kuralları**. Avşaroğlu Matbaası, İstanbul.
- Helsen W., Bultynck, J (2001). **The Road to Excellence Fitness Training for Top Referees**. Department of Kinesology, Cathoilek University , Luven, Belgium.
- Kökdemir, D. (2002). **Belirsizlik durumunda karar verme ve problem çözme**. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuzgun, Y. (2000). **Meslek danışmanlığında kuramlar ve uygulamalar**. Ankara : Nobel Yayın Dağıtım.
- Lehman, D. R. ve Reifman,A. (1987). Spectator influence on basketball officiating. **Journal of Social Psychology** 127, pp. 673-675.
- MacGillivray ,W.W (1980) The contribution of perceptual style to human performance. **Internatioanal Journal of Sport Psychology**,11 ,132-141.
- Mac Mahon. C. (1999). **Making sense of Chaos: Decision Making By High and Low Experienced Rugby Referees** , Ottawa.
- Mckeon, D. (2003). **The Football Referee** , January 2003, sayfa 8 , The Referees' Association, UK.
- Morgan C. T. (1974). **Psikolojiye Giriş** , sayfa 397-399 ,273 McGraw-Hill Book Company, New York.
- Müniroğlu S., (1995). Ankara'daki klasman futbol hakemlerinin eğitimi. **Futbol**

Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2(1): 22-23.

Newell B. R., Rakow T., Weston N.T, Shanks D.R. (2004). Search Strategies in Decision Making: The Success of 'Success'. **Journal of Behavioral Decision Making** 17: 117-137.

Nevill, A. M., Balmer. N. J. ve Willimas A. M.(2000). The influence of crowd noise and experience upon refereeing decisions in Football. **Psychology of Sport And Exercise Elsevier Science**.

[<http://else.hebis.de/cgi-bin/sciserv.pl?collection=journals&journal=14690292&issue=v03i0004>]

Nevill, A. M., Newell, S. M., and Gale, S. (1996). Factors Associated With Home Advantage in English and Scottish Soccer Matches. **Journal of Sport Sciences**, 14, 181 - 186.

Nideffer R. M. (1981). **The Ethics and Practice of Applied Sport Psychology**. Ithaca, NY: Movement Publications. Syf. 25.

Pollard, R. (1986). Home Advantage In Soccer: a Retrospective Analysis. **Journal of Sport Sciences**, 4, 237 - 248.

Ratmatpenah, M., (1997). **A Critical Look at the Quality of Our Soccer Officials**. Central Methodist College (MO).

Sellin E. (1992). **The Psychology Of Soccer Officiating** . The Referees' Association unrevised magazine, UK.

Singer R. N., Murphey M., Tennant K.L. **Handbook of Research of Sport Psychology**. Macmillan Publishing Company, New York, 1993.

Sunay H., (1992). Ankara Bölgesi Futbol Hakemlerinin Hakemliğe Yönelmelerine Etki eden Motivasyonel Etkenler Üzerine Bir Araştırma. **H.Ü. Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 18-23.

Smith R.E. (1993). **Psychology**. sayfa 340-343, West Publishing Company MN.

Silverio. J, Tendais I., Almeida G. (2003). Home Advantage in Portuguese Football. 5th World Congress on Science And Football,Lisbon 11-15 April 2003, **Book of Abstracts** , Abstract Nr: PA14-05 , s.116.

Thomas R. J., Thomas K. T., Gallagher D. J. (1993). **Developmental Considerations in Skill Acquisition**. Handbook of Research of Sport Psychology (İçinde), syf. 90, Macmillan Publishing Company New Yard.

Tenenbaum, G. ve Eli, M, B. (1993). **Decision making in Sport : A cognitive Perspective**. Handbook of Research of Sport Psychology (İçinde) Macmillan Publishing Company New Yard.

The Referee's Association. (1996). **The Psychology of Refereeing**. UK

T.F.F., M.H.K- Epak. (1997). **Hakem ve Gözlemci Raporu**. Ankara.

Tversky, A. ve Kahneman, D., (1974). Judgement under certanity: Heuristics and biases. **Science** , 185, s.1124-1131.

Vautrot, M.(1999). **Referee is the part of the game** . [www.fifa.com-articles]

Wann, D. (2001). **Sport Fans : The Psychology and Social Impact of Spectators**. Routledge.

EK - 1**A GRUBU**

KLASMAN: DOĞUM YILI: HAKEMLİK YAŞI: MESLEK:

Pozisyon 1

- a-İhlal yok
- b-İhlal var –Kart gerekmez
- c-İhlal var – Sarı Kart
- d-İhlal var – Kırmızı Kart

Pozisyon 2

- a-İhlal yok
- b-İhlal var –Kart gerekmez
- c-İhlal var – Sarı Kart
- d-İhlal var – Kırmızı Kart

Pozisyon 3

- a-İhlal yok
- b-İhlal var –Kart gerekmez
- c-İhlal var – Sarı Kart
- d-İhlal var – Kırmızı Kart

Pozisyon 4

- a-İhlal yok
- b-İhlal var –Kart gerekmez
- c-İhlal var – Sarı Kart
- d-İhlal var – Kırmızı Kart

Pozisyon 5

- a-İhlal yok
- b-İhlal var –Kart gerekmez
- c-İhlal var – Sarı Kart
- d-İhlal var – Kırmızı Kart

Pozisyon 6

- a-İhlal yok
- b-İhlal var –Kart gerekmez
- c-İhlal var – Sarı Kart
- d-İhlal var – Kırmızı Kart

(Form 18. pozisyona kadar bu düzende devam etmektedir.)

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda (Eğitim Psikolojisi Programı) YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

Üye : Prof. Dr. Figen ÇOK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sürhat MÜNİROĞLU

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2005

.....

Prof. Dr. Meral UYSAL

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma Ankara bölgesinde bulunup Amatör ve Profesyonel liglerde görev yapan futbol hakemlerinin kararlarında etkili olduğu düşünülen kalabalık sesi, deneyim ve hakemlik seviyesi unsurlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada benden desteğini ve ilgisini esirgememiş saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Selahaddin ÖĞÜLMÜŞ başta olmak üzere, Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana her zaman inanmış ve yardımcı olmuş sayın hocalarım Prof. Dr. Figen ÇOK ve Yrd. Doç. Dr. Müge ARTAR ile araştırma görevlisi sevgili arkadaşlarım Neslihan GÜNEY ve Ertuğrul UÇAR'a, araştırmanın veri toplama aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen Ankara İl Hakem Komitesi başkanı Sn. Mevlüt YERLİ , T.F.F.H.G.D Ankara Şubesi Başkanı Sn. Mevlüt AŞKIN ve tüm İl Hakem Kurulu üyelerine, araştırma laboratuvarının kurulması ve uygulama aşamasında bana büyük yardımları dokunan hakem arkadaşım Hakan CİCİ'ye, değerli eleştirileri ve kaynak paylaşımlarıyla çalışmaya katkıda bulunan arkadaşlarım Recep CENGİZ ve Gökhan ATİK'e ve son olarak çalışmaya içtenlikle katılıp değerli zamanlarını bana ayırdıkları için Ankara bölgesinde bulunan tüm futbol hakemlerine teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	II
ÖNSÖZ	III
I. BÖLÜM: GİRİŞ	1
Karar Verme.....	2
Sporda Karar Verme.....	6
Sporda Karar Vermedeki Bilişsel İşlemler	8
Sporda Karar Vermede Dikkat, Konsantrasyon ve Deneyim	10
Sporda Karar Vermeyi Etkileyen Dış Faktörler	16
Futbol Hakemliği	17
Futbol Hakemliği Ve Karar Verme	22
Amaç.....	28
Önem	29
Sayıltı	29
Sınırlıklar	29
II. BÖLÜM: YÖNTEM	30
Araştırmanın Modeli.....	30
Çalışma Grubu.....	30
Veri Toplanma Süreci.....	31
Verilerin Analizi	34
III. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	36
Deneyimli ve Deneyimsiz Hakemlerin Kararlarına İlişkin Bulgular ve Yorum ..	36
Profesyonel ve Amatör Liglerde Görev Yapan Hakemlerin Kararları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular ve Yorum	46
Sesli ve Sessiz Ortamlarda Pozisyonları İzleyen Hakemlerin Kararları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular ve Yorum	57
IV. BÖLÜM: ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER	69
Summary	73
Kaynakça	75
EK 1	80